

**FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A
PEDAGOGICKÁ**

Katedra: sociálních studií a speciální pedagogiky
Studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

Děti – cizinci a ústavní výchova
Children – foreigners and institutional care

Bakalářská práce: 11– FP— KSS - 1014

Autor:
Vojtěch Masák

Podpis:

Studenec 119

512 33, Studenec okr. Semily

Vedoucí práce: PhDr. Alena Dědečková

Konzultant:
Počet

Stran	Grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
77	12	0	0	29	7 + 1 CD

V Liberci dne:

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Vojtěch Masák
adresa: Studenec 119, 512 33 Studenec, okres Semily
studijní obor (kombinace): Speciální pedagogika pro vychovatele
Název BP: Děti – cizinci a ústavní výchova
Název BP v angličtině: Children – Foreigners and Institutional Care
Vedoucí práce: PhDr. Alena Dědečková
Konzultant:
Termín odevzdání: duben 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 19. 3. 2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): MASÁK V.

Datum: 19.5.2010

Podpis:

Název BP: DĚTI – CIZINCI A ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

Vedoucí práce: PhDr. Alena Dědečková

Podpis: *Alena Dědečková*

Cíl: Popsat vývoj a změny v ústavní výchově pro děti - cizince po roce 2004 v České republice

Požadavky: Formulace teoretických východisek, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů

Metody: Analýza dokumentace

Literatura: ALBRECHT, B. a kol. *Exchange of information and best practices on first receptions, protections and treatment of unaccompanied minors*. 1.vyd. Brussels: IOM, 2008.
CÍLKOVÁ, E., SCHÖNEROVÁ, P. *Náměty pro multikulturní výchovu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-238-6.
HENDL, J. *Přehled statistických metod zpracování dat: Analýza a metaanalýza dat*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-820-1.
MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. 1. vyd. Praha: Slon, 1995. ISBN 80-85850-08-7.
ŠÍŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-182-2.
TESAŘ, F. *Etnické konflikty*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-097-9.

Čestné prohlášení

Název práce:	Děti – cizinci a ústavní výchova
Jméno a příjmení autora:	Vojtěch Masák
Osobní číslo:	P08000128

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl jsem všem systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 8. 12. 2011

Vojtěch Masák

Poděkování

Děkuji všem, kteří mi byli ve vypracování bakalářské práce nápomocni, zejména vedoucí práce PhDr. Aleně Dědečkové za odborné vedení a podílení se na vzniku práce svými cennými podněty a připomínkami.

Vojtěch Masák

Název bakalářské práce: **Děti – cizinci a ústavní výchova**

Název bakalářské práce: **Children – foreigners and institutional care**

Jméno a příjmení autora: **Vojtěch Masák**

Akademický rok odevzdání práce: **2011/2012**

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Alena Dědečková**

Resumé:

Cílem práce, bylo představit komplexně problematiku ústavní výchovy dětí – cizinců na území České republiky. Byl předložen teoretický rámec zahrnující legislativní a historický exkurz, aktuální situaci v oblasti ústavní péče o děti v České republice, byly zhodnoceny rizikové oblasti ústavní výchovy dětí – cizinců.

Práce popsala nejčastější důvody umístění dětí – cizinců do ústavní péče, podrobně bylo představeno Zařízení pro děti – cizince, diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovná ústav, praktická škola a středisko výchovné péče (ZDC), což je aktuálně jediné zařízení na území České republiky, určené přímo pro výkon ústavní a ochranné výchovy dětí – cizinců.

Předkládaná problematika byla objektivizována údaji o vývoji počtu cizinců na území České republiky, získaných z Českého statistického úřadu a Ministerstva vnitra České republiky. Prakticky byla předkládaná problematika doložena pomocí statistické analýzy dat – údajů o počtech přijímaných dětí – cizinců a příčinách přijetí do ZDC.

Potvrdil se původní předpoklad, že počet nezletilých bez doprovodu, kteří jsou do ZDC přijímáni od roku 2007, po vstupu České republiky do Schengenského prostoru, klesá. Roste však počet dětí – cizinců přijímaných z ostatních důvodů, nejčastěji výchovných, či sociálních. Tento fakt značně ovlivňuje odbornou práci v ZDC, které je koncipováno jako zařízení koedukované a určené pro děti od 3 do 18, resp. 19 let. Problematika dětí – cizinců přijímaných do ZDC byla reflektována

prostřednictvím vybraných kazuistik, volených tak, aby představily jednotlivé příčiny přijetí do ZDC.

Klíčová slova:

děti – cizinci, ústavní výchova, nezletilí bez doprovodu, Zařízení pro děti – cizince

Summary:

The aim of the work was to introduce complex issues of institutional and protective education of foreign children in the Czech Republic. The theoretical framework presented includes legislative and historical excursion, current situation in the field of institutional care for children on the Czech Republic, risk areas in the field of institutional education for children - foreigners were assessed.

The work described the most common reasons for placing children – foreigners in institutional care, Facility for children of foreign nationals, diagnostic facility, children home with school, educational institute, educational care centre, primary and special school (ZDC) that is currently the only facility in the Czech Republic directly focused on institutional and protective care for children - foreigners.

The presented issue has been objectified by data about trends in number of foreigners in the Czech Republic gained from Czech Statistical Office and Ministry of Interior of the Czech Republic. Practically the presented issue was supported by statistical analyses of data – data about number of admitted children – foreigners and causes of admission in ZDC.

The original projection, i.e. that the number of unaccompanied minors who have been admitted in ZDC since 2007, after the Czech Republic was accepted in Schengen zone, would be decreasing, was confirmed. Nevertheless the number of children – foreigners admitted for other reasons, mostly educational or social. This fact extensively influences professional work in ZDC, which is designed as a coeducational facility for children between 3- 18, rather 19.

The issue of children – foreigners admitted in ZDC was reflected through selected case studies chosen to present individual causes of admission in ZDC. It is possible to assume that the trend will be continuing thus the topic is current and it is important to keep paying attention to the issue.

Keywords:

children – foreigners, institutional care, unaccompanied minors, Facility for children of foreign nationals

Notación:

El objetivo de este trabajo es describir de una forma detallada la problemática relacionada con los infantes extranjeros amparados y protegidos por el gobierno de la república Checa. El marco teórico descrito en este trabajo incluye la evolución legal e histórica, además de incluir la situación actual en el ámbito del amparo gubernamental de infantes en la república Checa. Además, evalúa las situaciones de riesgo a los cuales los infantes amparados extranjeros se exponen. El trabajo describe las razones más frecuentes por las cuales los infantes extranjeros son designados a los centros de cuidado gubernamental. Se describen detalladamente los Centros para infantes extranjeros, los Institutos de diagnóstico, los Hogares infantiles, los Institutos de Aprendizaje, las Escuelas prácticas y los Centros de Orientación y Cuidado, los cuales son los únicos institutos en la república Checa que actualmente desempeñan directamente la labor de amparo y protección de infantes extranjeros. La problemática aquí expuesta tiene como base experimental datos a lo largo de los años del número de extranjeros en la república Checa obtenidos a través del Instituto Estadístico Checo y del Ministerio del Interior de la república Checa. En la práctica, la problemática presentada está argumentada por un análisis estadístico de datos y registros sobre el número de infantes extranjeros aceptados por los ZDC y sus criterios de aceptación. A lo largo del trabajo se confirma la hipótesis inicial por la cual la cantidad de infantes sin gozar de la mayoría de edad que llegan sin acompañante y que son aceptados por los ZDC está a la baja desde el año 2007 (después de que la república Checa se convirtiese en miembro del territorio Schengen). Sin embargo, el número de infantes extranjeros aceptados por otras razones, generalmente educativas o sociales, está al alza. Este hecho influye en la labor especializada en los ZDC, los cuales son concebidos como institutos mixtos y elegibles para niños entre los 4 y los 18 o 19 años. La problemática de aceptación en los ZDC está plasmada en el trabajo por medio de casos de estudio seleccionados para presentar cada una de las razones de aceptación en estos centros. Es de esperar que estas tendencias continúen en el futuro, por lo tanto el tema es actual y digno de estudios subsiguientes.

Término de búsqueda:

infantes extranjeros, institucional cuidado, menor solo, los Centros para infantes extranjeros

OBSAH

ÚVOD.....	15
1 ODBORNÉ POJMY	18
2 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA DĚTÍ – CIZINCŮ V ČESKÉ REPUBLICE	25
2.1 DŮVODY PRO UMÍSTĚNÍ DĚTÍ – CIZINCŮ DO ÚSTAVNÍ VÝCHOVY.....	25
2.1.1 <i>Legislativní rámec.....</i>	25
2.1.2 <i>Nejčastější situace vedoucí k umístění dítěte – cizince do ústavní výchovy.....</i>	26
2.2 UMÍSŤOVÁNÍ DĚTÍ – CIZINCŮ DO ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚV PŘED ROKEM 2004	28
2.3 SYSTÉM ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY.....	29
2.3.1 <i>Přehled zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.....</i>	29
2.3.2 <i>Nevýhody umístování dětí – cizinců do systému běžných zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy</i>	31
2.4 CHARAKTERISTIKA ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI - CIZINCE	33
2.4.1 <i>Diagnostický ústav</i>	34
2.4.2 <i>Dětský domov se školou a výchovný ústav</i>	35
2.4.3 <i>Studentské oddělení.....</i>	36
3 HODNOCENÍ ÚSTAVNÍ PÉČE O NEZLETILÉ DĚTI.....	38

3.1 HISTORICKÝ EXKURZ	38
3.2 RIZIKA ÚSTAVNÍ PÉČE	39
3.2.1 Hospitalizmus.....	40
3.2.2 Ztráta soukromí.....	41
3.2.3 Konfuze rolí.....	41
3.2.4 Erotické vztahy.....	43
3.2.5 Šikana.....	43
3.3 PŘÍNOSY ÚSTAVNÍ PÉČE.....	44
4 PORUCHY CHOVÁNÍ	46
4.1 ZÁKLADNÍ ROZDĚLENÍ PORUCH CHOVÁNÍ	46
4.1.1 Dělení poruch chování podle závažnosti	46
4.1.2 Rozdělení poruch chování podle prognózy	48
5 CIZINCI V ČESKÉ REPUBLICE	49
5.1 SCHENGENSKÁ DOHODA.....	49
5.2 VÝVOJ POČTU CIZINCŮ S DLOUHODOBÝMI POBYTY NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY	50
5.3 VÝVOJ POČTU ŽADATELŮ O UDĚLENÍ MEZINÁRODNÍ OCHRANY PODLE ROKU ZAHÁJENÍ ŘÍZENÍ	51
6 STATISTICKÁ ANALÝZA DAT DĚTÍ – CIZINCŮ PŘIJÍMANÝCH DO ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI – CIZINCE S OHLEDEM NA DŮVODY PŘIJETÍ	53

6.1 PROJEKT VÝZKUMU	53
6.1.1 Určení problému	53
6.1.3 Metodologie	54
6.1.4 vymezení cílové skupiny	55
6.2 ZPRÁVA O STATISTICKÉ ANALÝZE - VÝVOJ POČTŮ DĚTÍ – CIZINCŮ PŘIJATÝCH DO ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI – CIZINCE	57
6.2.1 Celkové počty přijatých dětí – cizinců do ZDC.....	57
6.2.2 Vývoj počtů přijatých dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince, diagnostického ústavu podle důvodů umístění v jednotlivých letech.....	60
6.2.3 Přehled vývoje zastoupení důvodů přijímaných dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince v jednotlivých letech v procentuálním vyjádření	63
6.3 ZÁVĚR A DISKUZE	68
ZÁVĚR.....	72
SEZNAM GRAFŮ	75
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	76
SEZNAM PŘÍLOH.....	79

Úvod

Cílem této práce nazvané Děti – cizinci a ústavní výchova je především poskytnout přehled o vzniku a vývoji systému ústavní péče o děti – cizince na území České republiky. Práce si klade za cíl představit komplexně dosavadní vývoj na tomto poli, proto se nezabývá pouze aktuální situací, ale i obdobím před vznikem specializovaného zařízení, které o děti – cizince na území České republiky pečuje.

Pro dostatečnou srozumitelnost práce je první kapitola věnována představení a poměrně podrobnému vysvětlení základních odborných pojmů, se kterými se dále v práci pracuje. Tento přehled odborných pojmů usnadňuje správné zorientování se v popisované problematice. Část práce, věnovaná systému ústavní péče o děti – cizince před vznikem Zařízení pro děti – cizince, diagnostického ústavu, dětského domova se školou, výchovného ústavu a praktické školy (ZDC), nám nabízí stručné teoretické zázemí pro další vývoj v této oblasti speciálního školství. Poměrně obsáhlá část textu je věnována popisu právě zmiňovaného odborného zařízení, které se jako jediné v České republice specializuje na ústavní péči o děti – cizince. Děti – cizinci jsou do ústavní péče umisťovány z nejrůznějších důvodů, které budou představeny v souvislosti s charakteristikou jednotlivých skupin dětí – cizinců, které se na území České republiky vyskytují, a které mohou následně být umístěny do ústavní péče.

Vstup České republiky do Schengenského prostoru v roce 2007 znamenal některé změny ve vývoji migrační politiky v České republice. Na základě statistik zveřejňovaných Ministerstvem vnitra České republiky klesá počet žadatelů o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky. Naopak počet žadatelů o přiznání dlouhodobého a následně trvalého pobytu roste. Těmto změnám, a jak se promítají do skladby dětí přijímaných do ZDC se věnuje samostatná kapitola.

Jednotlivé charakteristiky skupin dětí – cizinců dokresluje také problematika pobytových statutů, které česká legislativa umožňuje. Pobytový statut úzce souvisí s reálnými možnostmi dítěte – cizince nejen při pobytu

v ústavní péči, ale především s možnostmi integrace do společnosti po opuštění ústavní výchovy po dovršení zletilosti, či dosažení věku 26 let v případě studentů denního řádného studia, se kterými byla v ústavní péči uzavřena smlouva o pobytu. Této problematice bude v práci věnován dostatečný prostor současně se stručným exkurzem do legislativy České republiky, která upravuje jak cizineckou problematiku, tak problematiku ústavní péče a zároveň sociálně-právní ochrany dětí, která je nedílnou součástí péče o ohrožené děti.

Část práce neopomíjí také problematiku ústavní péče jako takové, přičemž cílem nejsou jednoznačné závěry o smysluplnosti ústavní péče, nýbrž pokus o objektivní předestření rizik, negativ a stejně tak pozitiv, která ústavní péče může přinášet dětem v ní umístěným. Toto hodnocení bude dále doplněno popisem nejčastějších poruch chování, které s umístěním dětí do ústavní péče často souvisí.

Teoretická část práce bude podložena statistickou analýzou dat. Ke statistické analýze budou využity záznamy o dětech – cizincích přijímaných do ZDC v letech 2004 – 2010. Sledovány budou počty a důvody přijetí dětí – cizinců v jednotlivých letech. Z provedené statistické analýzy budou vytvořeny závěry o změnách v přijímání dětí – cizinců do ZDC a bude nastíněno, jak tyto změny ovlivňují systém práce v ZDC.

Předestřenou problematiku dále doložím kazuistikami dětí – cizinců přijímaných do ZDC. Cílem použití kazuistik je praktické propojení teoretického popisu problematiky s praxí.

V závěru své práce zhodnotím, nakolik se stanovené cíle podařilo naplnit a nastíním další možnosti uchopení předkládané tematiky.

Při zpracovávání práce budu vycházet z dostupné literatury, především z knih Ústavní péče (Matoušek, 1999), Mládež a delikvence (Matoušek, 2003), Nejčastější poruchy chování dětí (Train, 2000); ze studie Mezinárodní organizace pro migraci Exchange of information and best practices on first reception, protection

and treatment of unaccompanied minors (2008) a ze studie Evropské migrační sítě O nezletilých bez doprovodu (2010). Dále z platné legislativy České republiky – zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, zákona č. 325/1999 Sb., o azylu a z dostupných internetových zdrojů – www.mvcr.cz, www.czso.cz, www.mpsv.cz, www.opu.cz, www.ddcpraha.cz.

1 Odborné pojmy

Tato kapitola se věnuje vybraným pojmům souvisejícím s problematikou cizinců a problematikou ústavní výchovy, a jejich definicím. Tyto pojmy úzce souvisí s problematikou dětí – cizinců. V práci pak budou jednotlivé pojmy použity ve smyslu těchto definic. Jednotlivé pojmy jsou řazeny abecedně. Cílem tohoto přehledu je usnadnit orientaci v textu a uvést do odborné terminologie.

Azyl z humanitárních důvodů - jestliže v řízení o udělení azylu nebude zjištěn důvod pro udělení azylu podle zákona 325/1999 Sb., o azylu, § 12, lze v případě hodném zvláštního zřetele udělit azyl z humanitárního důvodu podle § 14. Většinou se poskytuje osobám starým nebo nemocným, jejichž zdravotní stav převoz nedovoluje, nebo v dané zemi nejsou podmínky k léčení nemoci.

Bezpečnou třetí zemí „*se rozumí jiný stát než stát, jehož je cizinec státním občanem, ve kterém cizinec pobýval před vstupem na území a do kterého se může tento cizinec vrátit a požádat o udělení postavení uprchlíka podle mezinárodní smlouvy*“ (zákon č. 325/1999 Sb., § 2).

Bezpečnou zemí původu „*se rozumí stát, jehož je cizinec státním občanem a v němž státní moc dodržuje lidská práva a je způsobilá zajistit dodržování lidských práv a právních předpisů*“ (zákon č. 325/1999 Sb., § 2). Pocházeli-li žadatel z tzv. bezpečné země, je jeho žádost o udělení mezinárodní ochrany vyřízena urychleně, v tzv. zkráceném řízení a v zásadě mu je azyl odepřen.

Cizinec je osoba bez státního občanství daného státu. Podle cizineckého zákona se cizincem rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky včetně občana Evropské unie.

Dětský domov (DD) je zařízení pro děti ve věku 3 – 18 let s nařízenou ústavní výchovou, bez závažných poruch chování. Úkolem DD je zajišťovat pro tyto děti individuální péči a „*plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.*“ (zák. č. 109/2002 Sb., §12, odst. 1) Škola není součástí DD, děti se vzdělávají

mimo DD. Do dětského domova mohou být umístěny také nezletilé matky s dětmi. DD nejsou zřizovány Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (MŠMT), ale kraji, církvemi či jinými soukromými subjekty.

Dětský domov se školou (DDŠ) je zařízení zřizované MŠMT, a to pro děti zpravidla od 6 let věku dítěte do ukončení povinné školní docházky dítěte. Úkolem DDŠ je péče o děti s nařízenou ústavní výchovou, nebo ochranou výchovou, a s vážnými poruchami chování, případně s přechodnou či trvalou duševní poruchou, která vyžaduje výchovně léčebnou péči. *„Tyto děti nemohou díky svým problémům být vzdělávány ve škole, jež není součástí DDŠ.“* (zák. č. 109/2002 sb., § 13, odst. 1)

Diagnostický ústav je zařízení zřizované MŠMT, které přijímá děti ve věku 3-18 let, v některých případech až 19 let, na základě rozhodnutí soudu o nařízení předběžného opatření (PO) nebo nařízení ústavní výchovy (ÚV). Může však také přijímat děti na dobrovolný pobyt. Diagnostický ústav zajišťuje pro tyto děti *„náhradní výchovnou péči v zájmu jejich zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání.“* (zák. č. 109/2002 Sb., § 1 odst. 2) Hlavním úkolem tohoto zařízení je pak na základě komplexní diagnostiky zdravotní, sociální, pedagogické a psychologické přijímané děti umísťovat do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů. *„Ve zvláště odůvodněných případech, vyžaduje-li to zájem dítěte, umísťuje dítě mimo zařízení do smluvní rodiny.“* (zák. č. 109/2002 Sb., § 5 odst. 1) Výjimku tvoří děti přijímané na dobrovolný pobyt.

Dobrovolná repatriace – *„Ministerstvo vnitra České republiky může nést náklady spojené s dobrovolným návratem cizince do země původu. Dobrovolná repatriace znamená dobrovolnost, bezpečnost a důstojnost návratu do země původu. O dobrovolnou repatriaci je možné požádat kdykoli v průběhu řízení o udělení mezinárodní ochrany.“* (<http://www.ddcpraha.cz/>)

Doplňková ochrana se udělí cizinci, který nesplňuje důvody pro udělení azylu, jestliže bude v řízení o udělení mezinárodní ochrany zjištěno, že v jeho případě existují odůvodněné obavy, že v případě navrácení do státu, jehož je

státním občanem, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, nebo navrácení do státu svého posledního trvalého bydliště, by mu hrozilo skutečné nebezpečí vážné újmy podle odstavce 2 zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, a že „nemůže nebo není ochoten z důvodu takového nebezpečí využít ochrany státu, jehož je státním občanem, nebo svého posledního trvalého bydliště“ (zákon č. 325/1999 Sb., § 14 a).

Ilegální migrací „se rozumí případy nelegálního vstupu osob přes státní hranice na území daného státu z různých důvodů, případy nedovoleného způsobu opuštění státu, ale i případy nelegálního pobytu – porušení zákonem předepsané podmínky pro pobyt cizince.“ (EMN, 2004, s. 43)

Institut opatrovníka - jedna z nejdůležitějších cest k zajištění ochrany nejlepších zájmů dítěte je ustanovení opatrovníka, který přebírá odpovědnost za dítě v případě absence biologických rodičů, či jiných zákonných zástupců. Tato osoba by bez ohledu na své právní postavení měla zajistit, aby rozhodnutí týkající se azylového řízení nebo budoucnosti dítěte byla v jeho nejlepším zájmu. Právní úprava institutu opatrovnictví je zakotvena v zákoně č. 99/1963 Sb., občanský zákoník, v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, v zákoně 325/1999 Sb., o azylu a v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí.

Integrační střediska se nacházejí v Předlicích u Ústí nad Labem, v České Lípě, Jaroměři a v Brně. Pobyt azylantů v těchto střediscích je upraven nájemní smlouvou (uzavírá se na šest měsíců a podle potřeby se prodlužuje) za úhradu. Na základě státního integračního programu je azylantovi po určité době nabídnut integrační byt, který může být kdekoliv v České republice.

Migrace „je pohyb obyvatelstva z místa na místo. Z hlediska směru pohybu se rozlišuje emigrace a imigrace, tedy pohyb ven přes hranice určitého státu nebo naopak dovnitř na jeho území. Z časového hlediska se mluví o migraci krátkodobé či dočasné, dlouhodobé a trvalé. Z hlediska dodržování zákonů dané země lze hovořit o migraci legální a nelegální. Z hlediska příčin a motivů se mezinárodní migrace rozděluje na migraci dobrovolnou a nucenou. O dobrovolné

migraci se hovoří jako o migraci ekonomické; tím se rozumí, že se člověk sám rozhodl opustit svou zemi s úmyslem zlepšit svou ekonomickou situaci či situaci své rodiny. Opakem je migrace nucená, která má příčiny ve vnějších faktorech jako jsou válečné konflikty, pronásledování z důvodů rasových, politických či náboženských, přírodní katastrofy, porušování lidských práv.“ (Šišková, 1998, s. 25)

Nezletilou osobou bez doprovodu „se rozumí osoba mladší 18 let, která přicestuje na území bez doprovodu zletilé osoby odpovídající za ni podle právního řádu platného na území státu, jehož občanství osoba mladší 18 let má, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, na území státu jejího posledního bydliště, a to po takovou dobu, po kterou se skutečně nenachází v péči takovéto osoby; nezletilou osobou bez doprovodu se rozumí i osoba mladší 18 let, která byla ponechána bez doprovodu poté, co přicestovala na území.“ (zákon č. 325/1999 Sb., §2 odst. 13)

Ochranná výchova je institutem českého práva, který je „uplatňovaný v rámci trestněprávního řízení jako tzv. ochranné opatření.“ (Matoušek, 2003, s. 134) Ukládá se buď dětem, které jsou starší 12 let a mladší 15 let, pokud takové dítě spáchá čin, který je u dospělých osob posuzován jako čin, za který náleží výjimečný trest nebo dětem mladším 15 let, které se provinily proti zákonu, a není postaráno o jejich výchovu. Ochranná výchova se také ukládá mladistvým ve věku 15 – 18 let, kteří mají výrazné výchovné problémy, vykazují delikventní chování, dopouští se přečinů, či opakovaně porušují režim již nařízené ústavní výchovy. Vykonává se ve výchovných ústavech.

Pobytová střediska – podle Správy uprchlických zařízení se jedná o azylová zařízení určená pro pobyt žadatelů o udělení mezinárodní ochrany, a to po dobu probíhajícího azylového řízení. Na území České republiky jsou v současné době dvě pobytová střediska a to v Kostelci nad Orlicí a v Havířově. Žadatelé o udělení mezinárodní ochrany však mohou pobývat i mimo tato zařízení, pokud jsou hlášeni k pobytu v soukromí. Pobytové středisko mohou žadatelé rovněž opouštět, a to do 24 hodin volně a na delší dobu na základě propustky. Ta je vydávána na dobu maximálně 30 dnů a může být opakovaně prodloužena.

Prohlášení o úmyslu požádat o mezinárodní ochranu podle zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, lze učinit na území ČR písemně nebo ústně do protokolu. Prohlášení o úmyslu požádat je možno učinit na oddělení policie na hraničním přechodu, v přijímacím středisku, v zařízeních pro zajištění cizinců, ve zdravotnickém zařízení v průběhu hospitalizace nebo ve vězení. Dospělý cizinec má povinnost se do 24 hodin od prohlášení o úmyslu požádat o mezinárodní ochranu, dostavit do přijímacího střediska, kde podá žádost o poskytnutí mezinárodní ochrany. V přijímacím středisku jsou provedeny vstupní procedury (cizinec má povinnost odevzdat svůj cestovní doklad, strpět sejmutí otisků prstů a pořízení obrazového záznamu, podstoupí též zdravotní prohlídku). Pobyt zde je povinný.

Přijímací střediska - podle Správy uprchlických zařízení jsou v České republice dvě přijímací střediska, a to v obci Zastávka u Brna a v tranzitním prostoru mezinárodního letiště Praha-Ruzyně (to je určeno pro cizince, kteří projeví úmysl požádat o azyl po příletu do ČR v tranzitním prostoru letiště). Hlavním úkolem přijímacích středisek je zajistit ubytování a základní životní potřeby nově přichozím cizincům, kteří hodlají v ČR požádat o azyl, a to až do doby ukončení základních vstupních procedur. Ty se skládají z identifikačních úkonů zaměřených zejména na zjištění totožnosti, zahájení azylového řízení Ministerstvem vnitra České republiky a zdravotní prohlídky. Každý žadatel musí tyto úkony absolvovat. S výjimkou cizinců, kteří požádali o azyl v zařízení pro zajištění cizinců, má každý žadatel povinnost přijímacím střediskem projít a setrvat zde po nezbytně nutnou dobu.

Uprchlíkem je člověk, který naplní definici Ženevské úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a Newyorský protokol z roku 1967. Úmluva říká, že uprchlíkem je osoba, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodu příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů. Úmluva o postavení uprchlíků Ženevská konvence a Newyorský protokol týkající se postavení uprchlíků jsou základem mezinárodního

uprchlického práva.

Ústavní výchova je institut českého práva upravený zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. O umístění dítěte do ústavní výchovy rozhoduje vždy soud na základě návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí. „*Uplatňuje se v případech, kdy rodina o dítě není schopna nebo ochotna náležitě pečovat a výchovu dítěte nelze zajistit jiným přiměřeným způsobem.*“ (Matoušek, 2003, s. 253)

Vízum za účelem strpění pobytu uděluje policie na žádost cizince, „*brání-li jeho vycestování z území překážka na jeho vůli nezávislá nebo cizinci, jehož vycestování není možné.*“ (zákon č. 326/1999 Sb., § 35) Vycestování cizince není možné v případě důvodné obavy, že pokud by byl cizinec vrácen do státu, jehož je státním občanem, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, do státu svého posledního trvalého bydliště, by mu hrozilo skutečné nebezpečí vážné újmy podle odstavce 2, a že nemůže nebo není ochoten z důvodu takového nebezpečí využít ochrany státu, jehož je státním občanem, nebo svého posledního trvalého bydliště (zákon č. 326/1999 Sb., § 179).

Výchovný ústav (VÚ) je zařízení zřizované MŠMT, pečuje o děti starší 15 let s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou a závažnými poruchami chování. Do VÚ může být zařazeno i „*dítě starší 12 let, pokud se u něj projeví tak závažná porucha chování, že nemůže být zařazeno do DDŠ.*“ (zák. č. 109/2002 Sb., § 14, odst. 3) Při VÚ je zřizována i základní škola, případně škola speciální nebo střední. Ve VÚ je pak zajišťována péče výchovná, vzdělávací a sociální.

Zrychlené řízení podle zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, se provádí v případě zjevně nedůvodných žádostí o mezinárodní ochranu. V takovém případě musí být rozhodnuto nejpozději do 30 dnů ode dne zahájení řízení o udělení azylu. Zjevně nedůvodné žádosti jsou ty, v nichž žadatel např. uvádí pouze ekonomické důvody, bez vážného důvodu uvádí nesprávné údaje o své totožnosti nebo státním občanství nebo tyto údaje odmítá uvést, přichází ze státu, který Česká republika považuje za bezpečnou třetí zemi nebo bezpečnou zemi původu atd.

Žadatelem o udělení mezinárodní ochrany je cizinec, který podal žádost o udělení azylu podle zákona č. 325/1999 Sb., § 3. Do 1. 9. 2006 se používal termín žadatel o azyl.

2 Ústavní výchova dětí – cizinců v České republice

2.1 Důvody pro umístění dětí – cizinců do ústavní výchovy

2.1.1 Legislativní rámec

Dítě – cizinec vyskytující se na území České republiky má s ohledem na svou situaci nárok na sociálně-právní ochranu dětí. Poskytnutí sociálně-právní ochrany dětí se řídí podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon ukládá, v jaké míře je stát povinen dítěti, které není občanem České republiky, sociálně-právní ochranu poskytnout. Konkrétně tento zákon ukládá povinnost poskytnout sociálně-právní ochranu dětem – cizincům v nezbytně nutné míře, která povede ke stabilizaci jejich situace: *„V rozsahu stanoveném tímto zákonem (§ 37 a 42) se sociálně-právní ochrana poskytuje také dítěti, které nemá na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo není hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky, ani není oprávněno podle zvláštního právního předpisu trvale pobývat na území České republiky.“* (zák. č. 359/1999 Sb., § 2, odst. 3.) V § 37 uvedeného zákona je dále řečeno, jaká opatření je úřad povinen učinit směrem k těmto dětem, které se ocitly bez jakékoliv péče nebo jsou-li jejich životy nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny. Jedná se především o podání návrhu na nařízení předběžného opatření; podání návrhu na ustanovení poručníka nebo opatrovníka dítěte; podání návrhu na ústavní výchovu; zprostředkování umístění dítěte v azylovém zařízení.

Výkonem sociálně-právní ochrany dětí je pověřena obec s rozšířenou působností a její orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), případně další odborné instituce registrované Ministerstvem práce a sociálních věcí České

republiky k výkonu sociálně-právní ochrany dětí.

O povinnosti státu poskytnout ohroženému dítěti sociálně-právní ochranu bez ohledu na jeho státní příslušnost hovoří i Úmluva o právech dítěte OSN, dokument, který byl přijatý Valným shromážděním OSN v roce 1989. Česká republika ji ratifikovala v roce 1991. Definiuje především pojem **nejlepší zájem dítěte**, vykládaný jako uplatňování ohledu: „*ve všech případech, kdy je to možné, by měla být situace posuzována „očíma dítěte“ a se zřetelem ke kompetencím dítěte.*“ (Matoušek, 2003 s. 249). Popisuje také práva dítěte v postavení uprchlíka, chrání děti před příliš včasným nástupem do práce a další.

Je pochopitelné, že pokud se Česká republika ve své legislativě a v přijatých mezinárodních právních normách zavazuje k poskytování sociálně-právní ochrany dětí, jež nejsou občany České republiky, ukládá jí to povinnost postarat se o tyto děti, které z jakéhokoliv důvodu nemohou být se svými zákonnými zástupci. Pak se na děti – cizince uplatňuje systém ústavní výchovy platný v České republice s ohledem na zákon č. 109/2006 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

2.1.2 Nejčastější situace vedoucí k umístění dítěte – cizince do ústavní výchovy

Důvody pro umístění dítěte – cizince do ústavní výchovy mohou být a jsou různé, podobně jako u dětí – občanů České republiky. Tyto důvody bývají mnohdy ovlivňovány původem dětí a jejich rodičů a účelem, za kterým do České republiky přicházejí.

Jako nejčastější situace vedoucí k umístění nezletilého dítěte - cizince do ústavní výchovy mohu ze svých zkušeností získaných při práci pedagogického pracovníka ZDC a na základě osobní dokumentace dětí – cizinců do ZDC přijímaných označit následující:

Dítě – cizinec přicestuje na území České republiky bez doprovodu svých

zákonných zástupců, či s dospělými, kteří se za zákonné zástupce pouze vydávají – jedná se o tzv. nezletilé bez doprovodu, jak je vysvětleno v kapitole I. Odborné pojmy. Příjezd nezletilých bez doprovodu zákoných zástupců bývá často motivován snahou získat mezinárodní ochranu na území České republiky. Nejčastěji se jedná o děti ze zemí tzv. 3. světa, kde jsou děti ohroženy chudobou, občanskou válkou, či ozbrojeným konfliktem. Dítě buď o své zákonné zástupce přišlo, nebo jej rodina úmyslně vyslala samotné do bezpečné země.

Dítě – cizinec také může do ČR přicestovat se zákonnými zástupci, kteří však po příjezdu na území ČR nejsou schopni svým dětem zajistit základní potřeby a důstojné podmínky k životu s ohledem na vlastní sociálně-ekonomickou situaci. To bývají často rodiny přijíždějící do České republiky za účelem zlepšení jejich sociálně-ekonomické situace, ve které žijí ve své zemi původu. Na území ČR žádají o pracovní povolení a povolení k pobytu, případně se pohybují na území ČR nelegálně. Do této skupiny bychom mohli také zařadit děti – cizince, na jejichž rodiče byla na území České republiky uvalena vazba nebo se nacházejí ve výkonu trestu odnětí svobody.

Další skupinou dětí – cizinců, které se na území České republiky pohybují, jsou děti zneužívané k páčání trestné činnosti, ke komerčnímu zneužívání dětí, k dětské práci. Jedná se o děti zneužívané např. k pouličním krádežím, k práci v rodinných restauracích či obchodech, k prostituci. Jak lze vysledovat ve statistických údajích Zařízení pro děti – cizince, v letech 2004 – 2005 byly takto přijímány nezletilé dívky z Bulharska, které byly opakovaně zachyceny při pouličních krádežích, v současné době jsou z tohoto důvodu přijímány především děti ze Slovenské republiky.

I děti – cizinci bývají umísťovány do ústavní výchovy z podobných důvodů, jako děti s českým státním občanstvím. Jsou to situace, kdy dítě – cizinec žije na území ČR s rodiči, či s jedním rodičem a v rodině jsou zaznamenávány výchovné problémy, záškoláctví, drogové experimenty apod.

Nepříliš často se vyskytující skupinou dětí přijímaných k pobytu

v Zařízení pro děti – cizince, jsou také děti, které mají potíže s integrací v české škole. Tyto děti bývají přijímané na tzv. dobrovolné pobyty, na základě smlouvy uzavřené mezi zákonným zástupcem dítěte a ředitelem zařízení. Tyto dobrovolné pobyty upravuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy. Pobyt dítěte je pak zaměřen především na výuku českého jazyka a rozvoj sociálních dovedností vedoucích k plynulejší integraci dítěte – cizince do školy majoritní společnosti.

2.2 Umísťování dětí – cizinců do zařízení pro výkon ÚV před rokem 2004

Z rozhovorů s pracovníky z Organizace pro pomoc uprchlíkům vyplynulo, že nezletilí bez doprovodu, kterým byla soudem nařízena ústavní výchova, byli umísťováni do sítě ústavů určených pro výkon ústavní výchovy. Takto umístěným dětem bylo většinou méně než 15 let a měly povinnou školní docházku, z těchto důvodů byly umísťovány do dětských diagnostických ústavů, kde proběhla diagnostika a děti byly dále přemístěny do dalších zařízení, většinou dětských domovů, protože nebyly shledány důvody k umístění do dětských domovů se školou. Nezletilí bez doprovodu ve věku mezi 15 a 18 rokem byli převážně umísťováni do zařízení Ministerstva vnitra České republiky a to do azylových zařízení, pobytových středisek (pouze žadatelé o azyl) nebo do zařízení pro zajištění cizinců.

Pro skupinu nezletilých bez doprovodu, která požádala o udělení mezinárodní ochrany, bylo určeno pobytové středisko v Kostelci nad Orlicí, kde byla zřízena chráněná zóna pro nezletilé bez doprovodu a pro osamělé ženy. Pobyt ve středisku trval celou dobu procesu o udělení mezinárodní ochrany, což trvalo i několik měsíců. Na tyto děti se již nevztahovala povinná školní docházka, proto nebyly nijak vzdělávány. Pouze jednou v týdnu mohly navštěvovat kurzy českého jazyka. Ve středisku byly v kontaktu pouze se sociálními pracovníky střediska, bližší a koordinovaná výchovná péče zda chyběla. V tomto směru se

velmi angažovala Organizace pro pomoc uprchlíkům, která opakovaně poukazovala na porušování dětských práv ve smyslu zajištění řádného rozvoje a vzdělání pro další život.

Velká část nezletilých bez doprovodu ve věku 15 – 18 let byla umísťována do Zařízení pro zajištění cizinců ve Velkých Přílepech, které spadalo pod správu Policie ČR. Od roku 2009 byla správa Zařízení pro zajištění cizinců převedena pod Správu uprchlických zařízení. V zařízení pro zajištění cizinců byli mladiství umístěni 180 dnů. Ti, kteří během této doby požádali o azyl, byli přemístěni do pobytového střediska zmíněného výše, ti kteří o azyl nepožádali, byli propuštěni z důvodu vyhoštění z území republiky a nebyla jim věnována žádná následná péče.

2.3 Systém školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

2.3.1 Přehled zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Jak uvádí Matoušek (2003), školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy představují „*soustavu institucí zajišťujících v České republice výchovu ohrožených dětí a rizikové mládeže od 3 do 18, případně 19 let.*“ Existenci a činnost těchto zařízení upravuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Zařízeními jsou diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav (zák. č. 109/2002 Sb., § 2, odst. 1).

Diagnostické ústavy představují aktuálně stěžejní zařízení, do kterých přicházejí děti na základě rozsudku o nařízení ústavní nebo ochranné výchovy, na základě usnesení o předběžném opatření nebo z důvodu dobrovolného pobytu na základě smlouvy uzavřené mezi zákonným zástupcem dítěte a ředitelem zařízení. Diagnostické ústavy jsou děleny na dětské diagnostické ústavy a diagnostické

ústavy pro mládež. Dětské diagnostické ústavy jsou určeny dětem do ukončení povinné školní docházky a jsou koedukované. Diagnostické ústavy pro mládež jsou určeny pro děti ve věku 15 až 18, resp. 19 let a odděleně pro dívky a pro chlapce. Výchovnou jednotkou je výchovná skupina, kterou tvoří 4 až 6 dětí.

Diagnostický ústav je určen pro krátkodobý pobyt, zákon určuje délku tohoto pobytu na „zpravidla 8 týdnů“ (zák. č. 109/2002 Sb., § 5, odst. 6). Podle uvedeného zákona diagnostický ústav plní podle potřeb dítěte úkoly diagnostické, které představují souhrn psychologických a pedagogických činností, dále úkoly vzdělávací a terapeutické, výchovné a sociální, organizační, které spočívají v umísťování dětí do dalších zařízení. Diagnostický ústav by také měl zajistit zdravotní vyšetření dítěte s ohledem na jeho osobní situaci. *„Na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, které jsou součástí komplexního vyšetření, zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb.“* (zák. č. 109/2002 Sb., § 5, odst. 3)

Dětský domov plní úkoly výchovné, vzdělávací a sociální a pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Je určen pro děti od 3 let, zpravidla do nejvýše 18 let. V případě řádného denního studia až do 26 let věku, na základě smlouvy s ředitelem dětského domova. Do dětského domova bývají také umísťovány nezletilé matky se svými dětmi. Výchovnou jednotku představuje rodinná, nikoliv výchovná skupina, jako je tomu u jiných zařízení. Rodinnou skupinu tvoří 6 až 8 dětí. Dětský domov je vždy koedukovaný a nemusí k němu příslušet škola.

Dětský domov se školou je zařízení určené pro děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Zajišťuje péči o děti, které mají *„závažné poruchy chování, nebo pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči nebo mají uloženou ochrannou výchovu nebo jsou nezletilými matkami a splňují některou z předchozích podmínek“* (zák. č. 109/2002 Sb., § 13, odst. 1). Dětské domovy se školou nejsou rozlišovány podle pohlaví dítěte. Dítě může být zařazeno do školy, která není součástí dětského domova se školou, pokud to podmínky v průběhu jeho pobytu dovolí. Pokud se

dítě pro pokračující poruchy chování nemůže po ukončení povinné školní docházky začít vzdělávat na střední škole, bývá přeřazeno do výchovného ústavu. Výchovnou jednotkou je výchovná skupina, kterou tvoří 5 až 8 dětí.

Výchovný ústav poskytuje péči dětem starším 15 let, které mají závažné poruchy chování a u kterých byla soudem nařízena ústavní nebo ochranná výchova. Plní především úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Do výchovného ústavu může být v odůvodněných případech svěřeno i dítě starší 12 let, pokud má uloženou ochrannou výchovu a v „*jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou.*“ (zák. č. 109/2002 Sb., § 14, odst. 3) Při výchovném ústavu se zřizují vzdělávací instituce – základní nebo speciální škola, může být zřízena i střední škola. Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou, případně se v nich zřizují samostatné výchovné skupiny pro matky s dětmi, či výchovně léčebná oddělení. Výchovnou skupinu tvoří 5 až 8 dětí.

2.3.2 Nevýhody umístování dětí – cizinců do systému běžných zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Děti – cizinci s nařízenou ústavní výchovou či uloženou ochrannou výchovou představují specifickou skupinu dětí. Nevýhody umístování těchto dětí do systému běžných školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy lze shrnout do několika oblastí.

Základní potíž při přijetí dítěte – cizince, které nežije na území České republiky dostatečně dlouhou dobu, aby znalo český jazyk, představuje jazyková bariéra. Jazyková bariéra se neobjevuje jen v běžných každodenních situacích, ale také při vzdělávání dítěte. Zařízení pro děti – cizince využívá při příjmu dítěte a pravidelně minimálně jednou týdně, služeb tlumočnicka, překládajícího pro dítě do rodného jazyka dítěte. Těchto služeb využívá ZDC také kdykoliv v průběhu pobytu dítěte, podle jeho potřeb. Vzdělávání dětí probíhá s ohledem na jejich

jazykovou bariéru a osobní limity. Není výjimkou, že se v ZDC objeví dítě negramotné, které nikdy nebylo vzdělávané.

Velmi specifickou problematiku představuje sociálně-právní oblast, zahrnující i legalizaci pobytu dítěte na území České republiky. Sociálně-právní problematika dětí – cizinců zahrnuje kromě zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, také problematiku řízenou zákonem č. 325/1999 Sb., o azylu, a zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a dalšími mezinárodními úmluvami a dohodami, v závislosti na zemi původu dítěte. Sociální pracovník školského zařízení, kam je dítě svěřeno, tedy musí disponovat znalostí poměrně široké, zároveň však velmi specifické legislativní oblasti.

Dítě – cizinec přichází do České republiky se svými kulturními a náboženskými specifiky. Podle Úmluvy o právech dítěte OSN, kterou Česká republika ratifikovala v roce 1991, má dítě plné právo na respektování těchto specifik i na respektování jeho rodného jazyka. Lze se domnívat, že dítě – cizinec, umístěné do sítě běžných školských ústavních zařízení, kde většina dětí představuje majoritní společnost se svými kulturními, náboženskými a stravovacími zvyklostmi, bude jen obtížně prosazovat své potřeby, které mohou být od většiny dětí velmi odlišné. Zařízení pro děti – cizince proto umožňuje docházet, starším dětem samostatně a mladší přímo doprovází, na bohoslužby jejich náboženství, plně respektuje stravovací odlišnosti dětí a jiná specifika vyplývající z jejich kulturních norem.

Nejen z důvodu ohledu na tyto speciální potřeby dětí – cizinců Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zřizuje Zařízení pro děti – cizince. Tuto povinnost mu ukládá zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. § 2, odst. 5 tohoto zákona upravuje zřízení zařízení, které poskytuje péči dětem, jež nejsou občany České republiky. Toto zařízení může zahrnovat všechny typy školských zařízení upravených daným zákonem. V případě, že takové zařízení neexistuje, je povinnost zřizovat zvláštní oddělení v rámci běžných ústavních zařízení.

2.4 Charakteristika Zařízení pro děti - cizince

Zařízení pro děti – cizince (ZDC) je zařízení poskytující péči dětem-cizincům, které byly nalezeny v České republice bez doprovodu svých zákonných zástupců či jiných blízkých osob a mají komunikační bariéru, především z důvodu neznalosti češtiny. Cílem ZDC je poskytnout těmto dětem péči na takové úrovni, jakou mají české děti v zařízeních ústavní výchovy, pomoci je co nejlépe připravit na produktivní život v naší zemi, popř. pomoci jim nalézt jejich zákonné zástupce.

Zařízení je státní příspěvkovou organizací zřízenou Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky k 1.1.2003.

Zařízení poskytuje péči dětem, které nejsou občany České republiky a splňují podmínky stanovené §2 odst. 2 a 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 381/2005 Sb. Účelem zařízení je zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let (dále jen „dítě“), na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření, náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání.

Činnost zařízení se řídí zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a vyhláškou č. 438/2006 Sb. Tato činnost je obdobná jako v zařízeních pro české děti, ovšem s poskytováním služeb navíc. Tyto služby se týkají hlavně využití tlumočnicků a intenzivní spoluprací se všemi státními i nestátními organizacemi zabývajícími se péčí o cizince.

Zařízení sdružuje diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav a studentské oddělení. Cílem pobytu v diagnostickém ústavu je komplexní diagnostika (psychologická, pedagogická, sociální), nalezení možnosti budoucího uplatnění dítěte s důrazem na jeho potřeby a reálné možnosti. Diagnostický ústav

se nachází v Praze. Dětský domov se školou a výchovný ústav sdružují školu základní a praktickou, kde je dětem poskytováno adekvátní vzdělání, s důrazem na výuku českého jazyka. Praktická škola nabízí dva typy zaměření – pomocný kuchař a zahradník. Dětský domov se školou a výchovný ústav se nacházejí v obci Vestec, nedaleko Příbrami. Studentské oddělení je v Praze a je určeno pro studenty ve věku od 15 do 26 let, kteří studují řádným denním studiem střední, či vysokou školu. Studenti musí již před nástupem na Studentské oddělení prokázat dobré studijní výsledky, dobrou sociální zdatnost a především motivaci v ČR dlouhodobě pobývat. Hlavním cílem Studentského oddělení je podpora ve studiu a vedení k co nejvíce samostatnému životu.

2.4.1 Diagnostický ústav

Provoz diagnostického ústavu byl spuštěn v červnu roku 2004 v Praze, Hájích. Původní počet lůžek v těchto prostorách byl pro 12 dětí. Rekonstrukce budovy bývalého učiliště pro žáky se sluchovými vadami, která byla ukončena v roce 2007, umožnila rozšířit kapacitu diagnostického ústavu na 18 dětí.

Protože je diagnostický ústav jednou z prvních institucí, kam jsou děti – cizinci umísťovány, je jeho hlavním úkolem celková adaptace a komplexní diagnostika. Po přijetí jsou děti umístěny na příjmové oddělení, kde projdou základním zdravotním vyšetřením a prvními pohovory za přítomnosti tlumočníka, pokud se jedná o děti s jazykovou bariérou. Na tomto oddělení jsou umístěny většinou tři dny, poté jsou zařazeny do příslušné výchovné skupiny. Příjmové oddělení také plní funkci záchytu, kam jsou děti umísťovány po útěku.

U dětí – cizinců může být velmi těžké získat a ověřit rodinnou anamnézu. U nezletilých bez doprovodu se velmi často projevuje velká nedůvěra ve státní instituce a velmi často uvádějí nepravdivé informace. U ostatních přijímaných dětí, které zákonné zástupce mají, bývá často obtížný kontakt s těmito zástupci, neboť zařízení je spádové pro celou Českou republiku. Zákonní zástupci mnohdy nemají možnost jak se v řádné pracovní době dostavit na pohovor s odbornými pracovníky do zařízení. Pro důkladnou sociální diagnostiku, diagnostický ústav

spolupracuje s ostatními státními i nevládními neziskovými organizacemi, zabývajícími se cizinci. V praxi jsou těmito organizacemi především Ministerstvo vnitra České republiky a Organizace pro pomoc uprchlíkům.

V diagnostice zdravotní se sleduje současný zdravotní stav dítěte, a snaha zjistit předchozí prodělaná onemocnění a úrazy, zvláště ta, která mají vliv na budoucí vývoj nezletilého. Zvláštní kapitolou v této diagnostice je určení věku nezletilého. Velmi často se stává, že přijímané osoby nemají žádné dokumenty a je třeba ověřit jejich skutečný věk.

Diagnostika speciálně pedagogická vyplývá ze zjištění socio – kulturních odlišností, specifík v chování dětí vyplývajících z této odlišnosti. Zjišťují se schopnosti adaptability, reakce na zátěžové situace, odlišnosti v hygienických, stravovacích nebo pracovních návycích. Případně se zde řeší problematika etopedická.

Diagnostika psychologická je zaměřena na zjištění úrovně kognitivních schopností, v této oblasti se vyskytuje řada problémů souvisejících se standardizací testů pro děti z jiných částí světa. Dále je prováděno zjištění osobnostního nastavení, schopnosti adaptability, vliv případných prožitých traumat a práce s nimi, případně zjišťování psychopatologických rysů osobnosti.

Diagnostika pedagogická má za úkol zjistit úroveň předchozího vzdělávání, porovnává znalosti, dovednosti a vědomosti v jednotlivých předmětech. Na základě této diagnostiky pedagogové navrhuje další vzdělávání a připravují pro jednotlivé děti individuální vzdělávací plány.

2.4.2 Dětský domov se školou a výchovný ústav

Dětský domov se školou a výchovný ústav, byly otevřeny na podzim roku 2004 v objektu Permon, což je bývalé rekreační zařízení mezi městy Příbram a Sedlčany. Kapacita tohoto zařízení je 48 lůžek. Hlavním důvodem pro zřízení částí dětský domov se školou a výchovný ústav je možnost současného zřízení školy při zařízení.

Do současné doby nebylo fungování dětského domova se školou a výchovného ústavu příliš odděleno. V průběhu času se tyto části zařízení se začali výrazněji vymezovat.

Mezi hlavní úkoly základní školy při zařízení patří překonávat jazykovou bariéru a připravit děti pro přechod na školu mimo zařízení. Zajišťuje základní vzdělávání dle míry jazykových a rozumových schopností jednotlivých žáků. Přípravuje individuální vzdělávací plány, které jsou následně schvalovány ředitelem zařízení. Pokud v průběhu pobytu dítěte pominou důvody k umístění do školy při zařízení, děti jsou přeřazeny do základních škol mimo zařízení.

Součástí výchovného ústavu je praktická škola. Dle informací na webových stránkách zařízení důvodem zřízení této školy „*byla především skutečnost, že převážná většina dětí cizinců není schopna samostatného studia na běžných školách z důvodu jazykové bariéry. Studijní osnovy a školní vzdělávací program jsou proto upraveny s ohledem na vyšší potřebu výuky českého jazyka a získávání sociálních a praktických dovedností potřebných pro život v České republice. Dalším důvodem je, že předpokládaná délka pobytu dětí se vzhledem k jejich věku při příchodu pohybuje mezi jedním až dvěma a půl roky.*“ (Zařízení pro děti - cizince)

2.4.3 Studentské oddělení

Studentské oddělení vzniklo v srpnu roku 2007 jako detašovaná část Diagnostického ústavu ZDC. Jeho vznik umožnilo uvolnění prostor po přemístění Diagnostického ústavu ZDC z Hájů do budovy na Radlické ulici. Motivací pro vznik oddělení bylo studium několika dětí na středních školách v Praze. Tito studenti byli ubytováni na běžných internátech a ukázalo se, že pro lepší školní výsledky potřebují individuální přístup, větší a soustavnější podporu, pomoc při zvládání situací spojených se studiem střední školy.

Oddělení je určeno pro děti starší 15 let, které studují řádné denní studium na střední nebo vysoké škole. Současně se musí jednat o děti bez výchovných

problémů. Hlavním cílem je podpora ve studiu a vedení k co nejvíce samostatnému životu studentů. Z tohoto důvodu si klienti sami nakupují, vaří, uklízejí, perou a vyřizují všechny praktické záležitosti.

Kapacita oddělení je 8 studentů, což je 1 výchovná skupina dětského domova, činnost oddělení se řídí zákonem č. 109/2002 Sb.

3 Hodnocení ústavní péče o nezletilé děti

3.1 Historický exkurz

První ústavy ve světovém měřítku byly dle Matouška (2003) budovány pro osoby s různými handicapy, aniž by byly nějak specializované. Od středověku byly zřizovány církví, od 16. století i obcemi. Ústavní zařízení zaměřená na děti a mládež vznikla v západoevropských zemích až po revolučním roce 1848. Na území současné České republiky byly podobné ústavy zakládány až ve druhé polovině 19. století. Zřizovaly je obce, zemské orgány státní správy a různé spolky a nadace.

Matoušek (2003) dále uvádí, že složení dětí, které byly do ústavů umisťovány, bylo velmi různorodé. Variabilita existovala i v organizaci práce s dětmi – ve velikosti výchovných skupin, výchovných režimech, míře represivity využívané při práci s dětmi, míře důrazu kladeného na vzdělávání a práci dětí a mládeže. Tato pestrost v poskytované ústavní péči dětem a mládeži se změnila v padesátých letech 20. století, kdy vznikla jednotná síť ústavů pro děti a mládež, která v průběhu následujících dvaceti let drobně měnila názvy jednotlivých typů ústavů a organizační uspořádání. Hlavní důraz při práci s dětmi byl kladen na kolektivní výchovu, ve výchovných ústavech dokonce na „*polovojenský režim*.“ (Matoušek, 2003) Ústavní zařízení se stěhovala do znárodněných zámčků, klášterů a podobných budov na okraji obcí, či zcela vzdálených od civilizace, což bylo velmi nevhodné pro integraci dětí mezi ostatní dětskou populaci.

V sedmdesátých letech 20. století došlo k definitivní stabilizaci sítě ústavních zařízení pro děti a mládež a rovněž k jednotnosti systému práce v ústavních zařízeních. Tento systém fungoval až do revoluce v roce 1989, kdy se začaly měnit jak principy práce s dětmi, tak postupně docházelo k reorganizaci celé ústavní péče. Tento proces změn byl prozatím ukončen nabytím účinnosti zákona č. 109/2006 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy, o kterém se již

v práci zmiňujeme. S ohledem na vývoj ve společnosti a na přijímání nových trendů v péči o ohrožené děti a mládež, lze předpokládat, že v budoucnosti bude docházet k dalším změnám ve struktuře sítě ústavních zařízení a ve výchovné práci s dětmi.

3.2 Rizika ústavní péče

Škoviera ve své knize Dilemata náhradní výchovy shrnuje nevýhody uzavřeného ústavního zařízení následovně: *„minimalizace přímého kontaktu s vnějším světem, téměř žádný prostor pro intimitu, zpravidla neosobní klima, vztah mezi dospělým a dítětem je výrazně vertikální s malou možností aktivního podílu dítěte na fungování systému, výrazná převaha činností kolektivního charakteru, paušalizování v přístupu k dětem a v chápání jejich problémů, nízká míra individualizace, hlavní obsah činnosti je školní činnost, profesní dovednosti a sport, důraz se klade na systém, denní program a pravidelnost, jasná pravidla a sankce za jejich nedodržování, disciplinovanost dítěte je hlavním kritériem vychovanosti.“* (Škoviera, 2007, s. 106)

Tyto nevýhody nepřímo dokládá i dosud nepublikovaný výzkum, který Škoviera s kolegy provedl. Respondenty bylo 90 vychovatelů pracujících v dětských domovech. Tento výzkum shrnul zastoupení činností v práci vychovatele v tomto pořadí: *„příprava na školu a vyučování; sebeobslužné činnosti; činnosti, které děti aktivně rozvíjejí (hry, zpěv, tanec apod.); relaxační a zábavné činnosti; společensky prospěšná činnost; příprava stravy; dozor nad dětmi; jiné pomocné činnosti; administrativa.“* (Škoviera, 2007, s. 106)

Pro přehledné a stručné zpracování této problematiky si dovolím parafrázovat Matouška (1995), který rizika a hodnocení ústavní péče předkládá ve své publikaci Ústavní péče.

3.2.1 Hospitalizmus

Za nejzávažnější riziko dlouhodobého pobytu v jakémkoliv ústavu a tedy i v ústavním zařízení pro děti a mládež, je považován tzv. hospitalizmus. Hospitalizmus vyskytující se u dětí, se definuje jako „*syndrom vývojových poruch dítěte jako následek nedostatečného množství potřebných podnětů při delším umístění dítěte v nemocnici nebo jiném kolektivním zařízení.*“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 195) Hospitalizmus u dětí je řazen dle MKN-10 do diagnózy porucha přizpůsobení.

Jedná se o stav, kdy se dítě dobře adaptuje na ústavní prostředí a životní podmínky a tato adaptace postupně vede ke snížené schopnosti adaptovat se na neústavní život. V ústavním zařízení mívá dítě plné zaopatření, podle typu ústavu se může stýkat jen s omezeným okruhem osob a vrstevníků, nejčastěji se pohybuje jen v omezeném prostředí v blízkosti ústavu, nemá příliš možností rozhodovat o své aktuální situaci, musí se přizpůsobit řádu a pravidlům kolektivního soužití. Ve výchovných ústavech pro mládež se rovněž jedná o nepřítomnost druhého pohlaví, což může komplikovat vývoj mužské a ženské role. Děti se obtížně učí postupně přijímat zodpovědnost za svá rozhodnutí, za své činy, obtížně získávají samostatnost a schopnost se pohybovat ve skutečném světě.

Následky tohoto způsobu života jsou především: ztrácející se zájem o další lidi a dění ve společnosti, ve světě, zhoršování schopnosti komunikovat, regresi, hledání náhradního uspokojení, ztráta soběstačnosti. (Matoušek, 1995)

Je nutno říci, že již zmiňovaný zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy a osvěta a zájem současných odborníků v oblasti ústavní péče o děti, přispívají ke snaze zmírnit výskyt tohoto stavu. Rodinné a výchovné skupiny snížily počet dětí, zákon jasně ukládá, kolik dětí může v dané skupině být. Je žádoucí, aby tyto skupiny byly různorodé, pokud jde o pohlaví a věk dítěte. U rodinných skupin se uplatňuje snaha o život a fungování skupiny, co nejvíce podobné rodinnému soužití. Děti se vedou k větší samostatnosti, organizují se pro ně školení, aby se uměly vyznat např. v oblastech zaměstnání, financí, ubytování,

ale také vaření, péči o domácnost apod. Vždy je však potřeba tuto situaci hodnotit s ohledem na typ ústavu.

U dětí – cizinců je třeba na riziko návyku na „skleníkové“ prostředí ústavní péče dávat obzvláštní pozor. Tyto děti po příchodu do České republiky procházejí procesem akulturace, v rámci kterého přijímají primárně to, co se v ústavní péči učí. Pokud by tedy nebylo dbáno na dostatečnou péči vedoucí k plnohodnotné integraci do prostředí mimo ústavní zařízení, byly by tyto děti ohroženy nejen nedostatečnou soběstačností, ale též neznalostí českého prostředí.

3.2.2 Ztráta soukromí

Soukromí bývá omezeno méně, či více v souvislosti s tím, v jakém zařízení se dítě nachází, jaká je jeho kapacita, a celkové uspořádání.

Dítě žijící v ústavu je neustále nuceno se přizpůsobovat nejen režimu ústavního zařízení, ale také dalším dětem. Nelze tak dostatečně uplatnit ideu, že domov by měl být místem, kde si každý může dopřát potřebnou míru soukromí, děti nemají žádné místo jen samy pro sebe.

Pro některé typy osobností navíc může neustálý kontakt se skupinou lidí přinášet výrazný stres.

Pro děti – cizince je otázka soukromí, vlastního prostoru a současně respektu k jejich specifickým potřebám vyplývajícím z jazykové bariéry, národnostních, náboženských a kulturních zvyklostí, zásadní otázkou. Je potřeba velmi citlivě přihlížet k potřebám těchto dětí při volbě spolubydlících, při vytváření výchovných skupin a programu. Těžko např. můžeme nutit muslimskou dívku nutit ke společné návštěvě plaveckého bazénu i přesto, že byla tato návštěva předem rozepsána v plánu výchovné práce.

3.2.3 Konfuze rolí

Termínem konfuze označujeme něco, co je „zmatené, neuspořádané,

chaotické.“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 269). Za konfuzi rolí označuje Matoušek (1995) situace, kdy dochází k nepřiměřenému nebo nevhodnému prolínání rolí dospělého profesionála pracujícího s dětmi. Postoj profesionála musí být především profesionální, současně však, především u dlouhodobých pobytů dětí v jednom ústavním zařízení, v malé výchovné nebo rodinné skupině, musí být postoj profesionála i osobní.

Pokud dochází k tomu, že profesionál nedostatečně nebo vůbec neudrhuje hranici mezi profesionálním a osobním postojem, hovoříme o konfuzi rolí. „*Nevyvážená osobnost může hledat ve vztahu ke klientům náhradu za konfliktní či chybějící vztahy soukromé.*“ (Matoušek, 1995, str. 111) Takto vznikající vztahy mezi pracovníky ústavu a dětmi komplikují situaci jak dětem, tak ostatním profesionálům.

Snahu stylizovat se do role rodiče nebo jinak blízké osoby může iniciovat i samo dítě tím, že k některému profesionálovi více přilne, nebo vycítí možnost získání jistých výhod. Je důležité si uvědomit, že zodpovědnost za případný vznik takovýchto vazeb nese vždy dospělá osoba. Děti – cizinci, především ty, které při odchodu ze země původu musely opustit své rodiče nebo ty, které o rodiče přišly z různých jiných důvodů, mohou mít velkou potřebu navázat „rodičovský“ vztah k někomu z personálu ústavního zařízení. Rovněž u personálu může dojít k porušení profesionálních hranic právě proto, že dítě má ztíženou nebo žádnou možnost kontaktu s rodiči, kvůli jazykové bariéře nebo náboženským zvyklostem, má horší podmínky pro získání přátel z řad vrstevníků.

Specifickou problematiku vztahující se k neuspořádaným rolím ve vztahu pracovník ústavního zařízení a dítě – cizinec, představuje skutečnost, že na řadu přijímaných dětí byly od raného dětství kladeny vysoké nároky, vysoká míra zodpovědnosti a tím docházelo k předčasné vyspělosti těchto dětí. V některých kulturách dětství končí výrazněji dříve než v našem prostředí. Přijmout po příchodu do České republiky a umístění do ústavní péče roli dítěte odpovídající představě vyspělé evropské společnosti a respektovat autoritu pracovníků ústavního zařízení, může být pro tyto děti obrovským problémem.

3.2.4 Erotické vztahy

Erotické vztahy mohou vznikat v koedukovaných i nekoedukovaných zařízeních ústavní péče pro děti a mládež.

Společný vztah dvou jedinců může komplikovat odbornou práci s dětmi, které jsou účastníky vztahu i s ostatními dětmi v ústavním zařízení. Vztah může vyvolávat závistivou reakci a žárlivost u ostatních dětí nebo nespolupráci, až separaci dvojice od kolektivu, bojkot společné práce, např. na setkáních komunitního charakteru, která se ústavním prostředím uplatňují.

V Zařízení pro děti – cizince, které je v současné době jediným ústavním zařízením pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy pro děti – cizince, je nutné ohleduplně a citlivě přistupovat k hranicím intimity dívek a chlapců pocházejících z různých výchovných a náboženských prostředí. Vzhledem k tomu, že ZDC poskytuje péči dětem od 3 do 18, resp. 26 let, je potřeba velmi pečlivě dbát na sexuální osvětu vedoucí ke znalosti nejen bezpečné a zdravé sexuality, ale také ke znalosti české legislativy.

3.2.5 Šikana

Šikanu definuje Matoušek ve svém Slovníku sociální práce jako „*Týrání v kolektivech, jehož pachateli i oběťmi jsou osoby se stejnou pozicí ve skupině, často vrstevníci. Šikana je podporována autoritářskou atmosférou instituce, v níž je komunikačně a fyzicky oddělena skupina žáků, učňů, vojáků nebo vězňů od skupiny učitelů, mistrů nebo dozorců. Šikana může být reakcí na monotónní prostředí instituce, z níž není úniku.*“ (Matoušek, 2003, s. 236)

Podíváme-li se na zmíněnou definici šikany, můžeme pozorovat, že většinu z uvedených aspektů podporujících rozvoj šikany, lze v nějaké míře v ústavní péči pro děti a mládež nalézt. Vzhledem k tomu, že oběťmi jsou nejčastěji děti, které se něčím odlišují, jsou něčím znevýhodněné, poskytuje ústavní péče pro děti – cizince šikaně živnou půdu. Současně však z vlastní zkušenosti mohu říci, že u dětí – cizinců v ústavní péči lze pozorovat do jisté míry

neobvyklou míru tolerance k odlišnostem – každé dítě je totiž něčím výjimečné. Rizikovou situací je zejména pobyt větších skupin dětí různých etnik, mezi kterými dochází ke konfliktům i v jejich přirozeném prostředí. Rizikovým faktorem je také umístování dětí – cizinců s výchovnými problémy do stejného zařízení ústavní péče, kam jsou umístováni nezletilí bez doprovodu a současně děti – cizinci přijímány na dobrovolný diagnostický pobyt. Faktické ohrožení přináší také věková hranice pro přijímané děti – 3 až 18, resp. 26 let.

Riziko šikany v ústavních zařízeních pro děti a mládež existuje zejména v ústavech se striktním režimem a přísnými sankcemi. Matoušek (1995) popisuje hlubinně psychologickou teorii šíření agresivity, která byla formulována psychiatricky vzdělanými lidmi, kteří se za druhé světové války dostali do koncentračních táborů. Teorie popisuje dnes již známý fakt, že lidé se často poměrně snadno ztotožňují s agresory. Tomuto psychologickému jevu se říká „*identifikace s agresorem*.“ (Matoušek, 1995, s. 109) Jedná se o obrannou reakci obětí, které se snaží vyvarovat násilí tím, že se snaží symbolicky vyjádřit, že jsou silnější, než se jeví.

3.3 Přínosy ústavní péče

Uvědomujeme si, že použití adjektiva přínosná pro oblast ústavní péče, a to zejména ústavní péče o děti, je značně problematické, nejen s ohledem na všechna výše zmíněná rizika. Přesto si však pro srovnání a srozumitelnost popisované problematiky, dovolíme tento termín použít.

V České republice existuje jasně daná, zákonem upravená struktura ústavních zařízení pro děti zohledňující jejich specifické potřeby vyplývající z jejich sociální, zdravotní, či jiné situace. Tato variabilita typů zařízení může přinášet specifickou péči dětem podle jejich reálných potřeb.

Tento přínos lze najít právě např. u tak specifického zařízení, jakým je Zařízení pro děti – cizince. Kromě vyhraněné legislativní problematiky týkající se

především legalizace pobytu a spolupráce se zeměmi, se kterými Česká republika uzavřela dohody o mezinárodní spolupráci, lze výhodu spatřovat i ve velkém důrazu kladeném na vzdělávání v českém jazyce, výuku českého jazyka a možnosti vystudovat praktickou školu, která je součástí zařízení a je tedy schopna respektovat jazykovou bariéru studentů. Intenzivní vzdělávání vede ke snazší integraci dětí – cizinců do majoritní společnosti.

Jistou výhodou lze spatřovat i v zákonem upravených normách, kterými se ústavní péče o děti řídí. Tyto zákonné normy definují a nutí zřizovatele respektovat nároky na profesionalitu zaměstnanců, především pedagogických pracovníků. Zákonem jsou upraveny i podmínky pro děti, výchovná opatření, odměny dětí, kontakt se zákonnými zástupci i pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Nad výkonem ústavní péče o děti je stanoven povinný pravidelný dohled státního zástupce, což by mělo přispívat k transparentnosti systému péče o děti.

Zajištění intenzivní odborné psychologické a speciálně-pedagogické práce s dětmi podle jejich potřeb je dalším faktorem, který lze shledat jako užitečný. Každodenní přítomnost psychologa a speciálních pedagogů ve většině ústavních zařízení může přispívat k zajištění odborné práce s dětmi.

4 Poruchy chování

Protože v empirické části se budeme zabývat nárůstem počtu dětí cizinců s poruchami chování, respektive dětí – cizinců s delikventním chováním, umístovaných do zařízení ústavní výchovy, je vhodné se touto problematikou podrobněji zabývat.

Základní definicí poruch chování dle Hartla (2000) je, že „*poruchy chování jsou skupinou poruch, které se projevují opakujícím se a trvalým obrazem asociálního, agresivního a vzdorovitého chování.*“ (Hartl, 2000, str. 426) Hartl dále uvádí, že u této diagnózy jsou důležité opakované projevy poruchového chování. Nelze je diagnostikovat u dětského rošťáctví nebo adolescentní vzdorovitosti či ojedinělých výbuchů dětské zlosti, stejně tak, jako u ojedinělých činů v pozdějším věku.

4.1 Základní rozdělení poruch chování

Poruchy chování můžeme dělit z různých hledisek pro tuto práci je však určující hlavně dělení poruch dle závažnosti. Samostatná podkapitola se bude věnovat dělení poruch chování podle prognózy.

4.1.1 Dělení poruch chování podle závažnosti

V literatuře se toto dělení uvádí jako dělení z hlediska sociálního podle závažnosti na:

- Disociální;
- Asociální;
- Antisociální.

Disociální poruchy chování definuje Hartl (2000, s. 429) dle MKN – 10 jako „*vychýlení rovnováhy mezi chováním a společenskými normami, vyznačující se sníženou schopností empatie, nezodpovědností a bezohledností směrem ke společenským normám, pravidlům a závazkům. Problémy s navázáním a udržením trvalých vztahů, nízkou frustrační tolerancí a sníženým prahem pro uvolnění agrese a násilí.*“ Další prvek je v neschopnosti poučit se ze zkušenosti, zvláště trestu. Tyto osoby často nepocítují vinu a svádějí ji na jiné. Jak uvádí Michalová (2008) je hlavní rozdíl mezi asociálním chováním a disociálním chováním poměrně malý a někdy se zaměňuje. Liší se v míře překračování norem a ve věku výskytu poruchového chování. Disociální chování se vyskytuje především u dětí mladšího věku a v porušování norem se dítě pouze mírně vymyká. Jedná se hlavně o neposlušnost, vzdorovitost, negativismus a lži. Disociální chování samo o sobě nebývá příčinou k umístění dítěte do ústavní výchovy.

Asociální poruchy chování jsou takové poruchy, které se vymykají všeobecně uznávané společenské normě, ale „*nepřekračují právní předpisy a nedosahují úrovně ničení společenských hodnot. Jedinec svým jednáním škodí většinou sám sobě*“. (Michalová, 2008) Michalová (2008) dále řadí mezi nejčastější projevy asociálních poruch chování útěky, záškoláctví, demonstrativní sebepoškozování, tabakismus a závislosti.

Antisociální poruchy chování - v psychologickém slovníku je antisociální chování definováno jako „*uvědomované protispolečenské chování kriminálního charakteru, které zahrnuje veškeré protispolečenské jednání dané trestním řádem společnosti.*“ (Hartl, 2000, s. 212) Michalová (2008) mezi tyto poruchy řadí trestnou činnost, jakou jsou krádeže, loupeže, vandalství, sexuální delikty, zabití a vraždy.

4.1.2 Rozdělení poruch chování podle prognózy

Dělení poruch chování dle prognózy nabízí Malá (in Pešatová, 2006). Poruchy chování se dělí na:

- Poruchy chování s lepší prognózou;
- Poruchy chování se špatnou prognózou.

Vnímání takového rozdělení je, dle mého názoru, velmi vhodné při umísťování dětí do ústavní výchovy, kdy je nutno dítě po diagnostickém pobytu umístit do následného zařízení, kde by mu měla být poskytnuta adekvátní péče pro zajištění co nejlepšího vývoje.

Poruchy chování s lepší prognózou - Malá (in Pešatová, 2006) poruchy chování s lepší prognózou charakterizuje jako reakci na určité prostředí, např. poruchu chování ve vztahu k rodině. U této poruchy jsou normální sociální vztahy mimo rodinu. Dále sem Malá řadí poruchu vzniklou při skupinových aktivitách, tzv. socializovanou poruchu chování. Tato porucha je typická zapojením se do skupiny přibližně stejného věku s určitým přátelstvím, rituály a strukturou organizace. U takovéto skupiny se nutně nemusí vyskytovat delikventní aktivity.

Poruchy chování se špatnou prognózou - mezi poruchy chování se špatnou prognózou řadíme nesocializované poruchy chování, poruchu opozičního vzdoru a dezinhibovanou přichylnost v dětství. Tyto poruchy mají trvalý charakter a mohou mít vývojovou následnost. Tyto poruchy se často projevují již v předškolním věku, ve formě dezinhibované přichylnosti v dětství. Postupně se zde může objevovat nevyvážený vývoj osobnosti vykazující prvky nesocializovanou poruchou chování v adolescenci až do, v lepším případě, disociální psychopatie v dospělosti.

5 Cizinci v České republice

Tato kapitola představí vývoj počtu cizinců na území České Republiky. Soustředí se hlavně na trendy ve vývoji pohybu cizinců na území ČR před vstupem do Shengenského prostoru a po vstupu do tohoto společenství. Shengenský prostor a z toho plynoucí změny v pohybu cizinců na území ČR budou představeny v samostatné podkapitole. Ve druhé podkapitole se budeme věnovat cizinci s vízy nad 90 dní, tj. se všemi druhy pobytů mimo azylantů a žadatelů o udělení mezinárodní ochrany. V následující podkapitole budou rozebrány počty žadatelů o udělení mezinárodní ochrany.

5.1 Schengenská dohoda

Jak uvádí portál Ministerstva vnitra České republiky, Česká republika vstoupila do Shengenského prostoru k 21. 12. 2007. Schengen je nejčastěji používán jako zkrácené označení tzv. schengenského prostoru – území států, na jejichž společných hranicích nejsou vykonávány hraniční kontroly, a které chybějící hraniční kontroly vyvažují systémem opatření v mnoha vnitřních oblastech. Hranice je možné překračovat na jakémkoliv místě a v kteroukoli denní či noční hodinu. Ochrana hranic se soustředí na tzv. vnější schengenské hranice (pozemní hranice, mezinárodní letiště a mořské přístavy) a je doprovázena úzkou spoluprací členských států v policejních, justičních, vízových a dalších záležitostech včetně přísných pravidel ochrany osobních údajů. Systém sdílených informací se nazývá Schengenský informační systém (SIS). SIS obsahuje pouze vybrané údaje, které jsou vkládány a využívány oprávněnými orgány jednotlivých členských států. Jde zejména o:

- údaje o osobách hledaných za účelem zatčení;
- údaje o nežádoucích státních příslušnících třetích zemí, kterým má být odepřen vstup a pobyt na území Schengenského prostoru;

- údaje o pohřešovaných osobách;
- údaje o osobách hledaných za účelem zajištění jejich spolupráce v trestním řízení;
- údaje o hledaných věcech (např. odcizené či ztracené doklady, automobily, střelné zbraně, padělané bankovky a další). (www.mvcr.cz)

SIS tedy není centrální evidencí osob žijících na území Schengenu. Jsou v něm obsaženy pouze ty údaje, jejichž vedení je nutné pro zajištění bezpečnosti v zemích zapojených do schengenské spolupráce.

Protože je Česká republika vnitřní zemí schengenského prostoru, to znamená, že všechny její sousední země také patří do Schengenu, Česká republika tak pro řadu cizinců přestala být tranzitní zemí a stala se zemí cílovou.

5.2 Vývoj počtu cizinců s dlouhodobými pobyty na území České republiky

Ze statistik Českého statistického úřadu lze vysledovat postupný nárůst počtu cizinců legálně pobývajících na území České republiky. V devadesátých letech 20. století se počet cizinců zdvojnásobil až na počet kolem 230 tisíc pobývajících cizinců. V roce 2000 následoval mírný pokles o přibližně 30 tisíc osob. Na stránkách Českého statistického úřadu se tento pokles připisuje změně v legislativě, kdy k 1.1.2000 vstoupil v platnost nový zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, který ve své podstatě zpřísnil podmínky vstupu a pobytového režimu na území ČR.

Tento zákon byl novelizován s účinností od 1. července 2001. Novela ve svých ustanoveních zmírnila některá ustanovení. Toto zmírnění mělo za následek opětovný nárůst počtu cizinců na území ČR.

Dalším významným momentem byl vstup České republiky do Schengenského prostoru v roce 2007. Do té doby počty cizinců vzrůstali

mírným tempem na necelých 300 tisíc osob. Po vstupu do Schengenského prostoru následoval strmější nárůst počtu cizinců až na počet přes 400 tisíc osob.

Ve vztahu k těmto číslům považuji za vhodné zmínit nárůst počtu cizinců s povolením k trvalému pobytu. Od roku 2004 lze vysledovat podíl cizinců s trvalým pobytem na přibližně 40% z celkového počtu cizinců s dlouhodobým pobytem nad 90 dnů. Viz. Příloha č. 1

5.3 Vývoj počtu žadatelů o udělení mezinárodní ochrany podle roku zahájení řízení

První uprchlík na území porevolučního Československa přišel v červenci roku 1990.

„Za červenec 1990 byl do statistik zaznamenán první a jediný uprchlík, který se přišel ucházet o ochranu do Československa.“ (Člověk v tisni) Pro účely této práce považuji za dostatečné použít zdroje Českého statistického úřadu, které zaznamenávají údaje o letech 1993-2009. Viz. příloha č. 2

V letech 1993 – 1997 byly počty žadatelů víceméně stabilní, čítaly kolem 2 000 žádostí ročně. V roce 1998 se však jejich počet zdvojnásobil. V dalších letech rapidní nárůst počtu cizinců žádajících o udělení mezinárodní ochrany pokračoval, v roce 1999 to bylo přes 7 000 nových žádostí, v roce 2000 skoro 8 800. Doposud největší počet žádostí byl přijat v roce 2001 a to přes 18 000. Tímto počtem se Česká republika zařadila v Evropě na „9. místo v absolutních počtech žadatelů o azyl“. (Člověk v tisni)

V následujícím roce došlo ke snížení počtu žádostí, a to o více než 50%, na necelých 8 500. V roce 2003 byl zaznamenán opětovný nárůst počtu žadatelů na 11 400. Od roku 2004 je znatelný trend v poklesu žadatelů o azyl, kdy v roce 2004 zažádalo 5 500 cizinců, v roce 2005 pokles pokračoval na 4 000 žadatelů, v roce 2006 na 3 000 žadatelů, v roce 2007 to bylo již jen 1 900 cizinců, v roce 2008

pokles pokračoval na 1 700 žádostí a v roce 2009 to bylo již jen necelých 1 300 žádostí, což je pouhá 1/3 počtu oproti roku 2005. Toto snížení se přičítá novele zákona č. 352/2002 Sb., o azylu, která změnila pravidla udělování mezinárodní ochrany a také změnila režim pobytu pro žadatele.

Jako velmi důležitý moment vnímám zavedení zákazu práce po dobu 1 roku pro nové žadatele o udělení mezinárodní ochrany. Jako další důležitý moment vidím vstup České republiky do Evropské unie, kdy je ČR vázána tzv. „*Dublinkým nařízením (nařízení Rady EU č. 343/2003 známé jako Dublin II), jímž se stanovují kritéria a mechanismy pro určení členského státu odpovědného za posouzení žádosti o azyl podané státním příslušníkem třetí země v jednom z členských států, kdy podstatou nařízení je, aby žádost o azyl byla projednávána pouze ve státě, kterým žadatel na území EU vstoupil.*“ (www.mvcr.cz) Na to také navazuje vstup České republiky do Schengenského prostoru a využití Schengenského informačního systému a z toho vyplývajících závazků.

6 Statistická analýza dat dětí – cizinců přijímaných do Zařízení pro děti – cizince s ohledem na důvody přijetí

6.1 Projekt výzkumu

6.1.1 *Určení problému*

Zařízení pro děti – cizince je zařízení poskytující péči dětem- cizincům, které byly nalezeny v České republice bez doprovodu svých zákonných zástupců či jiných blízkých osob a mají komunikační bariery, především z důvodu neznalosti češtiny. Cílem ZDC je poskytnout těmto dětem péči na takové úrovni, jakou mají české děti v zařízeních ústavní výchovy, pomoci je co nejlépe připravit na produktivní život v naší zemi, popř. pomoci jim nalézt jejich zákonné zástupce.

Zařízení je státní příspěvkovou organizací zřízenou Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy k 1.1.2003.

Zařízení poskytuje péči dětem, které nejsou občany České republiky a splňují podmínky stanovené §2 odst. 2 a 3 zákona č. 359/1999 Sb., O sociálně právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 381/2005 Sb. Účelem zařízení je zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let (dále jen „dítě“), na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Zařízení pro děti cizince je jediným zařízením svého typu. Je tak spádovým zařízením pro celé území České republiky.

Metodologicky tuto práci objektivizují provedenou statistickou analýzou dat.

V praxi se projevilo, že struktura dětí přijímaných do Zařízení pro děti – cizince je rozmanitá. Do zařízení jsou umísťováni nezletilí bez doprovodu, kteří jsou uprchlíky ve smyslu definice Ženevské úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a Newyorského protokolu z roku 1967, dále děti- cizinci zadržené policií při páchání trestné činnosti, v případě, že se nepodaří kontaktovat jejich zákonné zástupce, děti – cizinci, u kterých je podezření, že jsou obchodovány a nepodaří kontaktovat jejich zákonné zástupce. Dále jsou do zařízení umísťovány děti - cizinci, mají na území České republiky zákonné zástupce, na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Do zařízení mohou být i děti přijaté na dobrovolný pobyt. Přijímání dětí se řídí zákonem č. 109/2002 Sb., O výkonu ústavní a ochranné výchovy.

Velké rozdíly ve struktuře přijímaných dětí zvyšují rizika v ústavní péči. Pro lepší pochopení situace a přizpůsobení režimu zařízení, je třeba poznat, jak se mění struktura přijímaných dětí. Stejně tak je třeba zvážit klady a zápory ZDC v rámci přístupu k umísťovaným dětem, kdy je předpoklad posunu cílové skupiny, kterou při vzniku zařízení byli Nezletilí bez doprovodu, na děti cizince, kteří jsou umísťováni z jiných důvodů. Východiskem pro tuto práci jsou celkové trendy migrace cizinců na území České republiky.

Základní výzkumné předpoklady jsou:

Ve sledovaném období průběžně klesal počet dětí – cizinců bez doprovodu umísťovaných do ústavní výchovy

Ve sledovaném období se průběžně zvyšoval podíl delikventních dětí – cizinců umísťovaných do ústavní výchovy

6.1.3 Metodologie

Základní metodou je statistická analýza dat dětí - cizinců umístěných do Zařízení pro děti cizince.

Do zkoumaného vzorku jsou zařazeny děti – cizinci umístěné do Zařízení pro děti cizince, a to na základě soudního rozhodnutí, případně na dobrovolný pobyt. Do statistiky nejsou zahrnuty opakované příjmy.

Sledované období je od června roku 2004, kdy byl do Zařízení přijat první nezletilý, do konce roku 2010.

Práce vychází z dat, které jsou dostupné v povinné dokumentaci vedené Zařízením pro děti – cizince. Čerpá z knihy příjmů, jednotlivých soudních rozhodnutí o umístění dítěte, zpráv sociálních pracovníků z oddělení sociálně-právní ochrany dětí, místně příslušných úřadů a také z osobních spisů jednotlivých dětí – cizinců umístěných do Zařízení pro děti- cizince

Protože je Zařízení pro děti - cizince jediným zařízením svého typu, dají se z výsledků výzkumu odvodit širší závěry o vývoji struktury přijímaných dětí – cizinců do ústavní péče na území celé České republiky.

6.1.4 vymezení cílové skupiny

Cílovou skupinou jsou děti – cizinci, umístěné v Zařízení pro děti - cizince. Za dítě – cizince je považovaná nezletilá osoba, které není občanem České republiky.

Sledovanými jevy v cílové skupině budou důvody přijetí dítěte – cizince do Zařízení pro děti – cizince. Důvody přijetí těchto dětí byly rozděleny do 4 skupin. Jedná se o tyto důvody přijetí:

- Nezletilí bez doprovodu
- Delikventní chování
- Ostatní důvody
- Dobrovolný pobyt

Nezletilou osobou bez doprovodu se rozumí osoba mladší 18 let, která přicestuje na území bez doprovodu zletilé osoby odpovídající za ni podle právního řádu platného na území státu, jehož občanství osoba mladší 18 let má, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, na území státu jejího posledního bydliště, a to po takovou dobu, po kterou se skutečně nenachází v péči takovéto osoby; nezletilou osobou bez doprovodu se rozumí i osoba mladší 18 let, která byla ponechána bez doprovodu poté, co přicestovala na území.

Dalším sledovaným jevem je delikvence dětí umístěných v zařízení. Pro účely této práce je delikvence definována podle slovníku sociální práce (Matoušek, 2003) jako konání trestných činů a přestupků, tedy všechny typy jednání, jež porušují společenské normy chráněné zákony. Tato definice bude navíc rozšířena o projevy poruch chování disociálního charakteru, které vedli k umístění dítěte do Zařízení pro děti – cizince.

Protože většina nezletilých bez doprovodu, vstoupila na území republiky nelegálně a dopustila se tím porušení zákona č. 326/ 1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně dalších zákonů, nebude tento fakt považován za projev delikventního chování, nebude tedy v této práci ani sledován.

Do skupiny ostatní důvody řadíme důvody sociálních, kdy rodina nemůže zabezpečit řádnou výchovu a vývoj dítěte, dále případy podezření či dokonce potvrzení syndromu CAN, a dalších důvody vymezené zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Dále bude vyčleněna skupina dětí – cizinců, kteří byli do zařízení umístěni na dobrovolný pobyt.

Pilotní studie uskutečněna nebyla vzhledem k předchozí orientační znalosti dané problematiky.

Zobrazovacími prostředky výsledků statistické analýzy bude text a grafická zobrazení.

Šetření proběhne v několika fázích. První fází je sběr dat na pracovišti ZDC. Druhou fází bude transkripce dat, následně jejich analýza. Z výsledků šetření bude sepsána zpráva, pro větší přehlednost budou výsledky zpracovány do grafů.

6.2 Zpráva o statistické analýze - Vývoj počtů dětí – cizinců přijatých do Zařízení pro děti – cizince

6.2.1 Celkové počty přijatých dětí – cizinců do ZDC

Jak níže ukazuje Graf. č. 1. Celkové počty dětí – cizinců přijatých do Zařízení pro děti – cizince, počet dětí měl vzrůstající charakter do roku 2006, v letech následujících celkové počty přijatých dětí mají klesající tendenci.

Počet dětí přijatých v roce 2004 byl 74 nově přijatých dětí, tento počet je od června tohoto roku, tzn. od otevření diagnostického ústavu Zařízení pro děti – cizince, z toho důvodu je počet přijatých dětí nižší. Z tohoto počtu bylo nezletilých bez doprovodu 68 dětí, 2 děti byly přijaty kvůli delikventnímu chování a 4 děti z jiných důvodů. Na dobrovolný pobyt nebyl přijat nikdo.

V roce 2005 bylo do zařízení pro děti cizince přijato 101 dětí. Z toho 96 dětí bylo umístěných jako nezletilých bez doprovodu, 2 děti byly přijaty z důvodu delikventního chování a 3 děti z ostatních důvodů. Na dobrovolný pobyt nebyl přijat nikdo.

Celkově nejvyšší počet nových příjmů byl zaznamenán v roce 2006 a to 116 dětí. Za tento rok byl zaznamenán i nejvyšší počet nezletilých bez doprovodu. U 3 dětí byl důvod příjmu delikventní chování a 9 dětí bylo umístěno z ostatních důvodů.

V roce 2007 došlo k poklesu na 78 nově přijatých dětí. Z toho bylo 71 dětí umístěno jako nezletilých bez doprovodu, delikventní chování byl důvod příjmu u

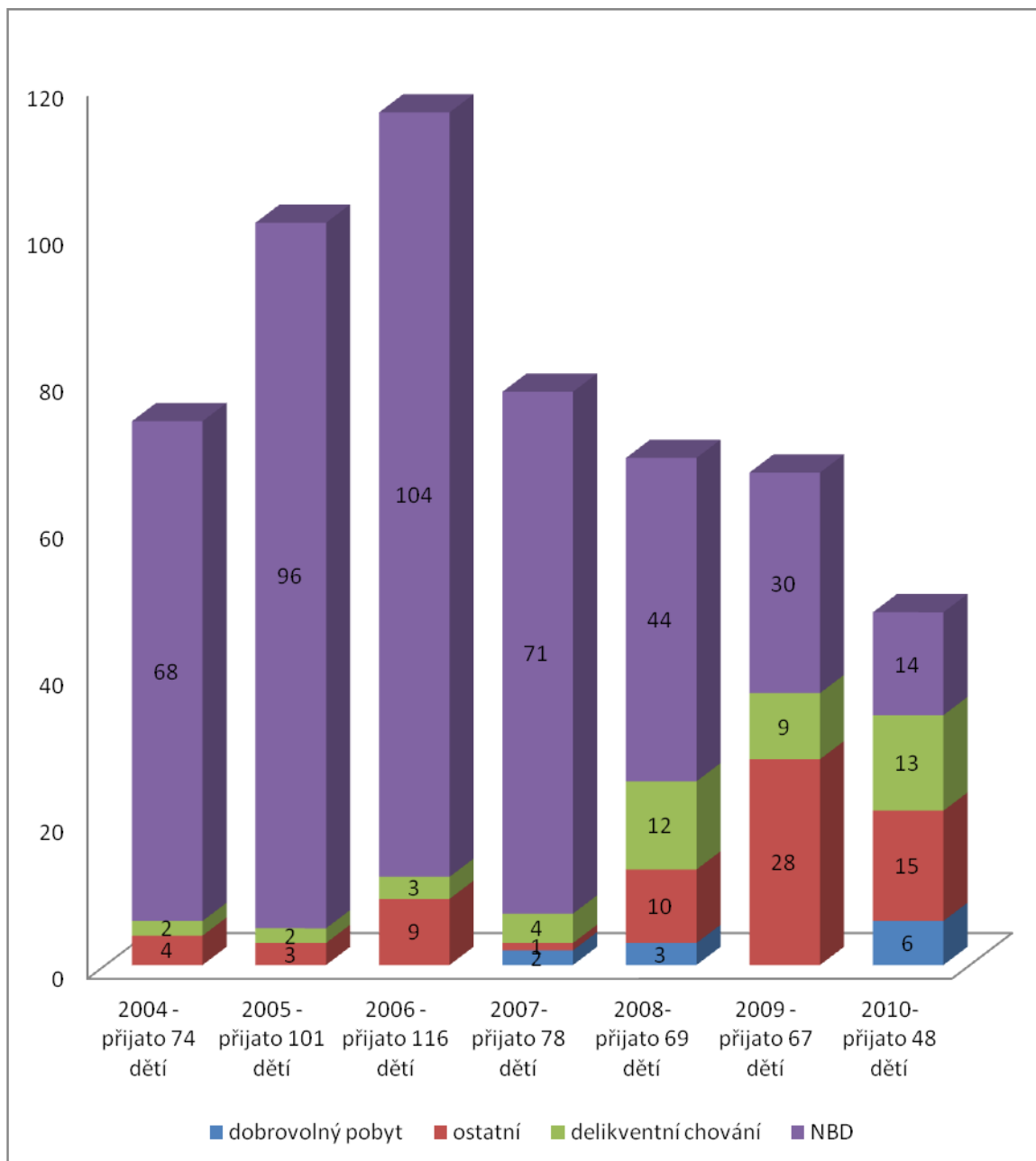
4 dětí. Z ostatních důvodů bylo přijato pouze 1 dítě. 2 děti byly přijaty na dobrovolný pobyt

Klesající trend pokračoval i v roce 2008, kdy bylo přijato 69 dětí. Počet přijatých Nezletilých bez doprovodu klesl na 44. Projevil se nárůst dětí přijatých z důvodu delikventního chování na 12, stejně tak vzrostl počet dětí umístěných z ostatních důvodů na 10, 3 děti byly přijaty na dobrovolný pobyt.

V roce 2009 bylo nově přijato 67 dětí. Počet nově přijatých nezletilých bez doprovodu klesl na 30, delikventní chování byl důvod příjmu u 9 dětí. Počet dětí přijatých z ostatních důvodů stoupl na 28 dětí. Na dobrovolný pobyt nebyl přijat nikdo.

V roce 2010 počet nově přijatých dětí činil 48 dětí, z tohoto počtu bylo nezletilých bez doprovodu přijato 14. Děti přijatých z důvodu delikventního chování bylo 13. U 15 přijatých dětí byli ostatní důvody a 6 dětí bylo přijato na dobrovolný pobyt.

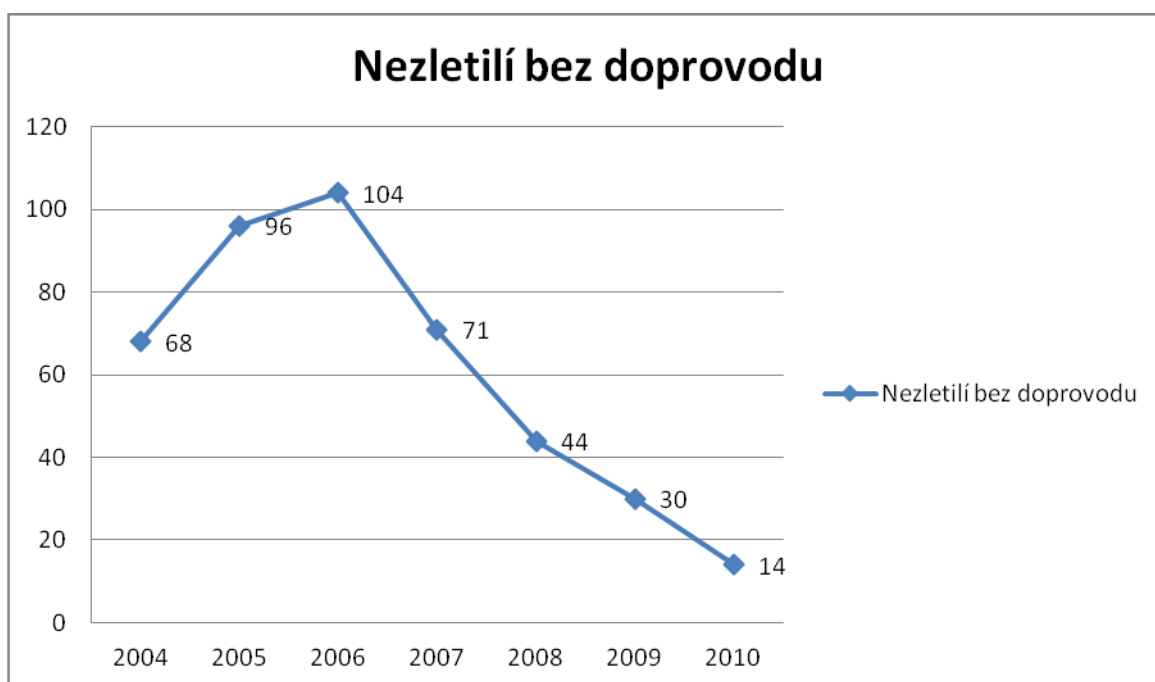
Graf č.1 celkové počty dětí cizinců přijatých do Zařízení pro děti – cizince, diagnostického ústavu po letech

6.2.2 Vývoj počtů přijatých dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince, diagnostického ústavu podle důvodů umístění v jednotlivých letech

V dosavadní praxi se v problematice dětí - cizinců umísťovaných do Zařízení pro děti – cizince projevily stejné trendy jako u ostatních cizinců přicházejících na území České republiky. V letech 2004 až 2006 byl patrný nárůst počtu dětí umístěných jako nezletilé bez doprovodu. V roce 2007 s projevem výrazný pokles počtu nezletilých bez doprovodu, tento trend pak pokračoval i v letech 2008 až 2010. Viz. Graf č. 2

Graf č. 2 Počty nezletilých bez doprovodu přijatých do Zařízení pro děti – cizince, diagnostického ústavu v jednotlivých letech

U dětí – cizinců umístěných do Zařízení pro děti – cizince z důvodu delikventního chování byly v letech 2004 až 2007 počty na podobné, velmi nízké,

úrovni. V letech 2004 a 2005 byly přijaty 2 děti v každém roce, v roce 2006 to byly 3 děti, v roce 2007 4 děti. V roce 2008 byl oproti roku 2007 zaznamenán nárůst nových příjmů o 8 dětí, tedy celkově 12 nově přijatých dětí z uvedeného důvodu. V roce 2009 se projevil mírný pokles oproti roku 2008 na 9 nově přijatých dětí a v roce 2010 byl nově přijat nejvyšší počet dětí - cizinců z důvodu delikventního chování a to 13 dětí. Viz Graf č. 3.

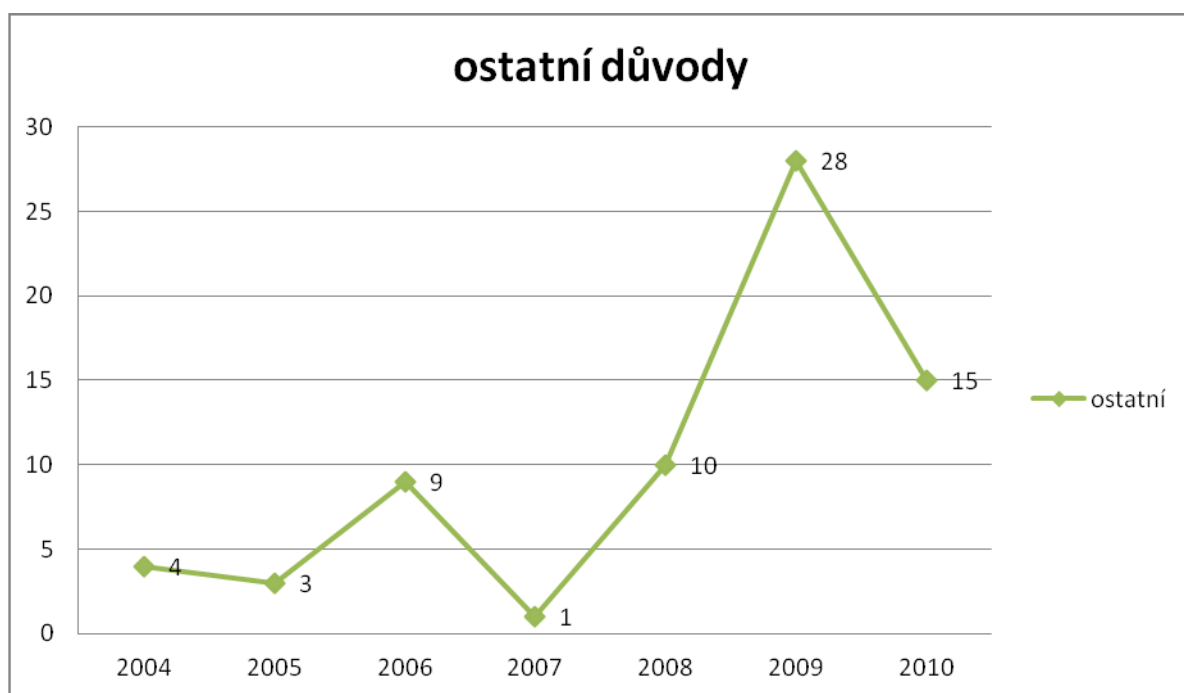
Graf č. 3 Počty dětí - cizinců přijatých z důvodu delikventního chování do Zařízení pro děti – cizince, diagnostického ústavu v jednotlivých letech

Další sledovanou skupinou dětí – cizinců umísťovaných do Zařízení pro děti- cizince, byly děti - cizinci umístěné na základě rozhodnutí soudu z jiných důvodů než jako nezletilý bez doprovodu nebo kvůli delikventnímu chování. Takové děti byly přijaty v roce 2004 celkem 4. V roce 2005 to byly 3 děti, v roce 2006 byl zaznamenán mírný nárůst na 9 nově přijatých dětí. V roce 2007 bylo

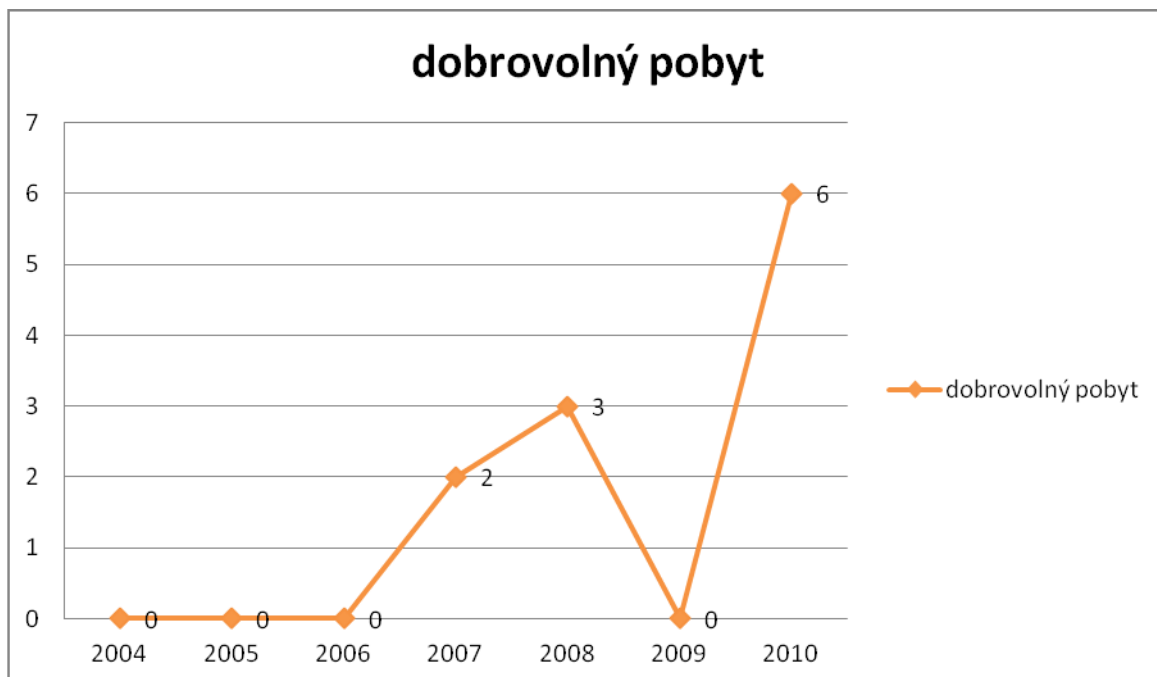
přijato pouze 1 dítě, v roce 2008 to již bylo 10 dětí. Nejvyšší počet byl zaznamenán v roce 2009, tehdy bylo umístěno 28 dětí – cizinců z ostatních důvodů. V roce 2010 následoval pokles na 15 nově přijatých dětí. Viz Graf č. 4.

Graf č. 4 Počty dětí - cizinců přijatých z ostatních důvodů do Zařízení pro děti – cizince, diagnostického ústavu v jednotlivých letech

Dále byl v daném období sledován počet dětí přijatých do Zařízení pro děti – cizince na dobrovolný pobyt. V letech 2004 – 2006 nebyl na dobrovolný pobyt nikdo přijat. Takto byly přijaty 2 děti až v roce 2007. V roce 2008 to byly děti 3, další přijaté děti na dobrovolný pobyt pak byly až v roce 2010, kdy bylo přijat 6 dětí na dobrovolný pobyt. Viz Graf č. 5.

Graf č. 5 Počty dětí - cizinců přijatých na dobrovolný pobyt do Zařízení pro děti – cizince, diagnostického ústavu v jednotlivých letech

6.2.3 Přehled vývoje zastoupení důvodů přijímaných dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince v jednotlivých letech v procentuálním vyjádření

Pokud se podíváme na celkový vývoj přijímaných dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince podle jednotlivých sledovaných důvodů v jednotlivých letech, v relativních číslech, je patrný posun problematiky, kdy v letech 2004 až 2007 bylo přijímáno více než 90% nezletilých bez doprovodu, v roce 2008 počet nezletilých bez doprovodu činil 64% a tento klesající trend pokračoval i v roce 2009, kdy to bylo 45% a v roce 2010 již jen 29% z celkového počtu dětí - cizinců přijatých do Zařízení pro děti - cizince.

Podíl přijímaných dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince kvůli delikventnímu chování činil v roce 2004 3%, v letech 2005 a 2006 to byla 2% nově přijatých dětí. V roce 2007 to bylo 5%. V roce 2008 došlo k nárůstu podílu takto přijatých dětí na 17%. V roce 2009 to bylo 13% a v roce 2010 to bylo již

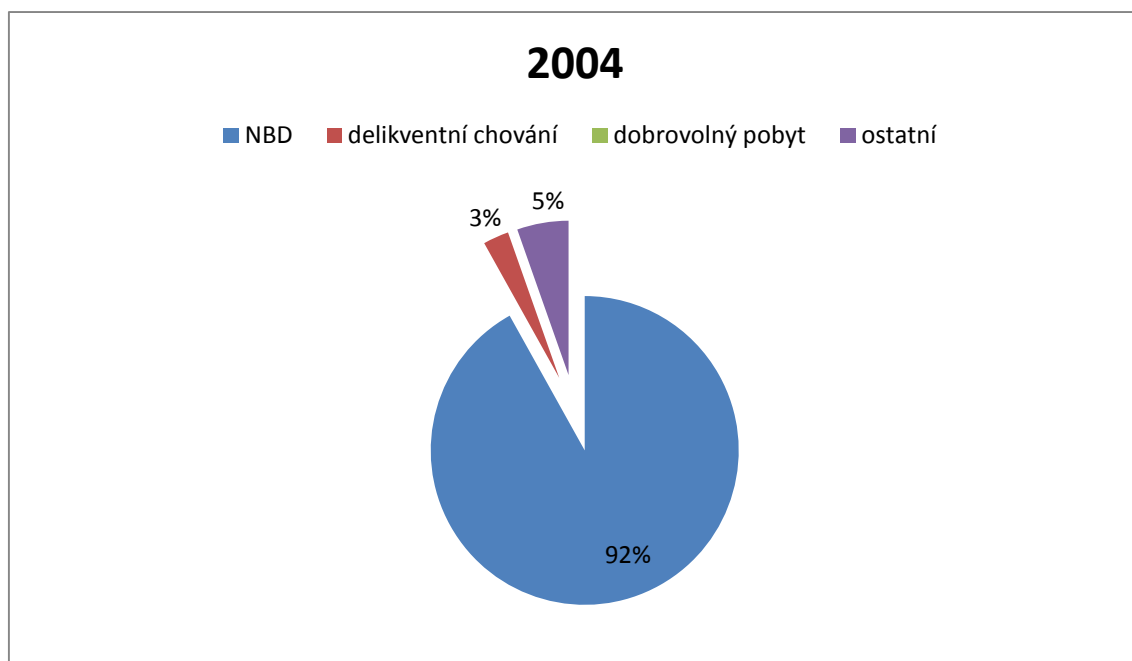
27% ze všech umístěných dětí - cizinců.

U dětí-cizinců umístěných na základě rozhodnutí soudu z ostatních důvodů v letech 2004 – 2010 do Zařízení pro děti – cizince představovaly jednotlivé podíly v roce 2004 5%, v roce 2005 3%, v roce 2006 8% a v roce 2007 1% z nově přijatých dětí. V roce 2008 se podíl zvýšil na 16% a v roce 2009 již činil 42%. V roce 2010 děti – cizinci přijaté do Zařízení po děti – cizince z jiných důvodů měly nejvyšší podíl na nových umístěních a to 32%.

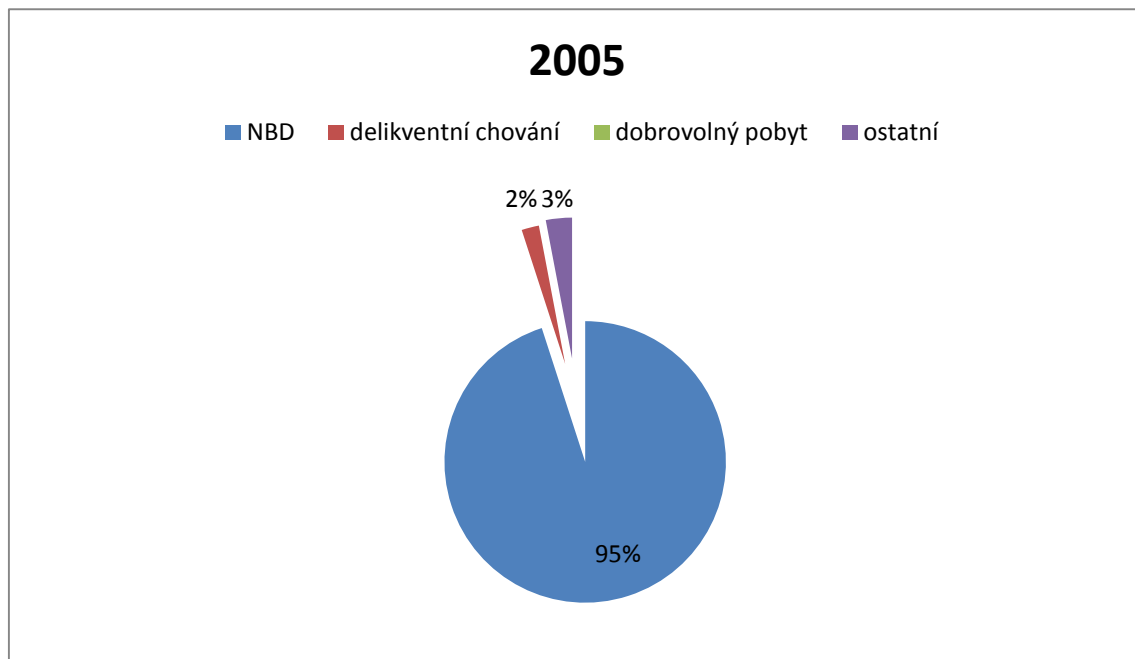
Děti – cizinci přijaté na dobrovolný pobyt do Zařízení pro děti – cizince činily pouze malý podíl, v letech 2007 to byla 3%, v roce 2008 4%. V roce 2010 to bylo 12% ze všech nově přijatých dětí. V letech 2004 – 2006 nebylo přijato žádné dítě – cizinec na dobrovolný pobyt do ZDC.

Přehledněji výše uvedené informace znázorňují následující grafy.

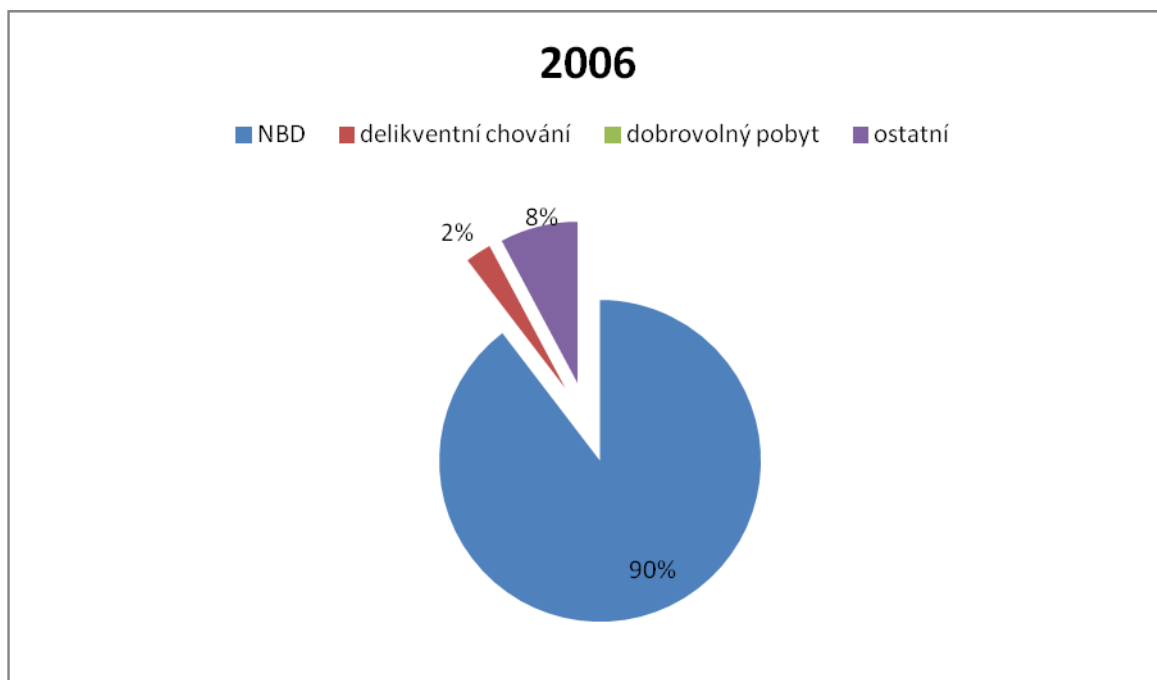
Graf č. 6 Důvody přijetí dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince v procentuálním zastoupení v roce 2004

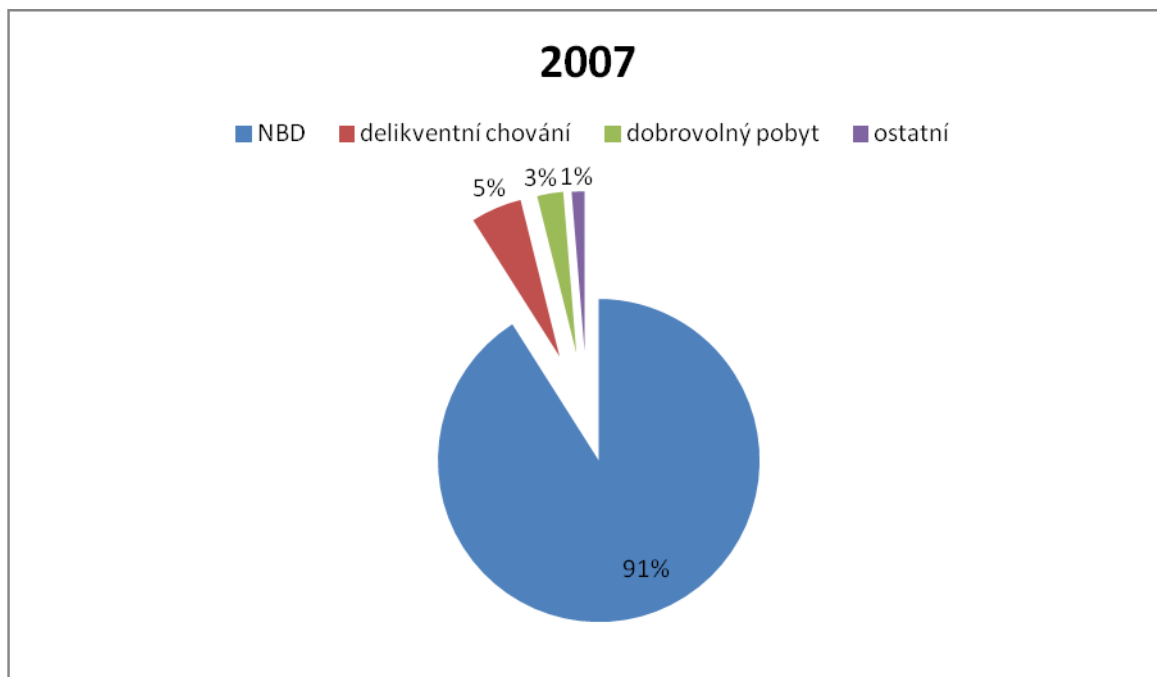
Graf č. 7 Důvody přijetí dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince v procentuálním zastoupení v roce 2005

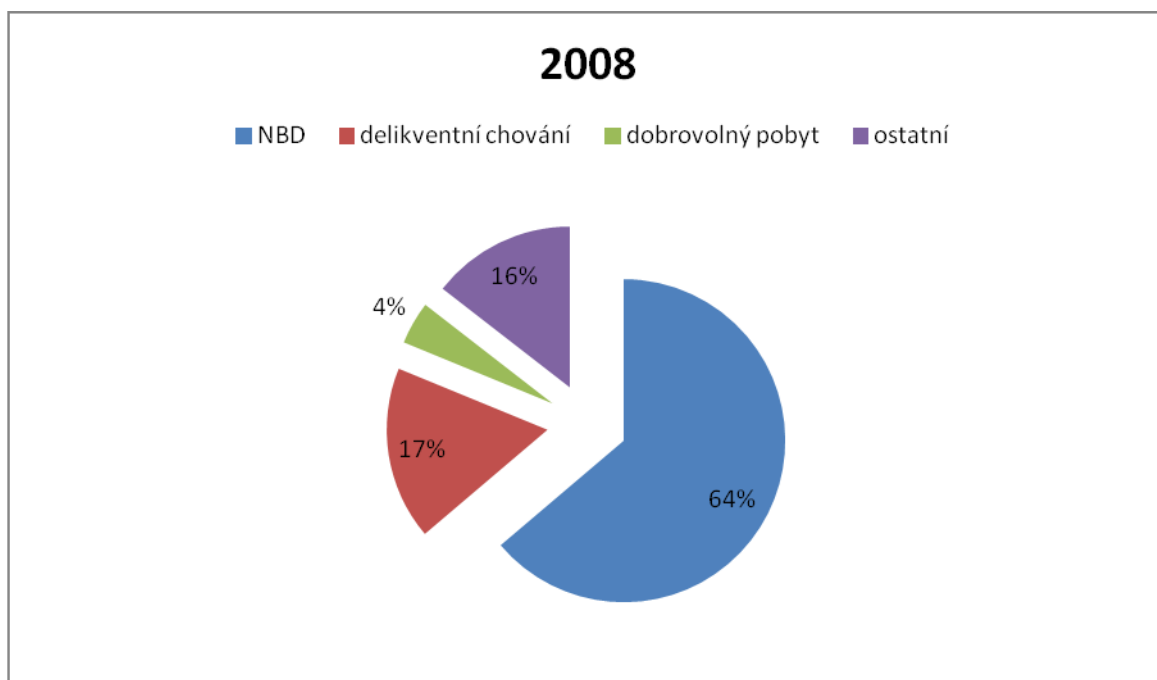
Graf č. 8 Důvody přijetí dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince v procentuálním zastoupení v roce 2006

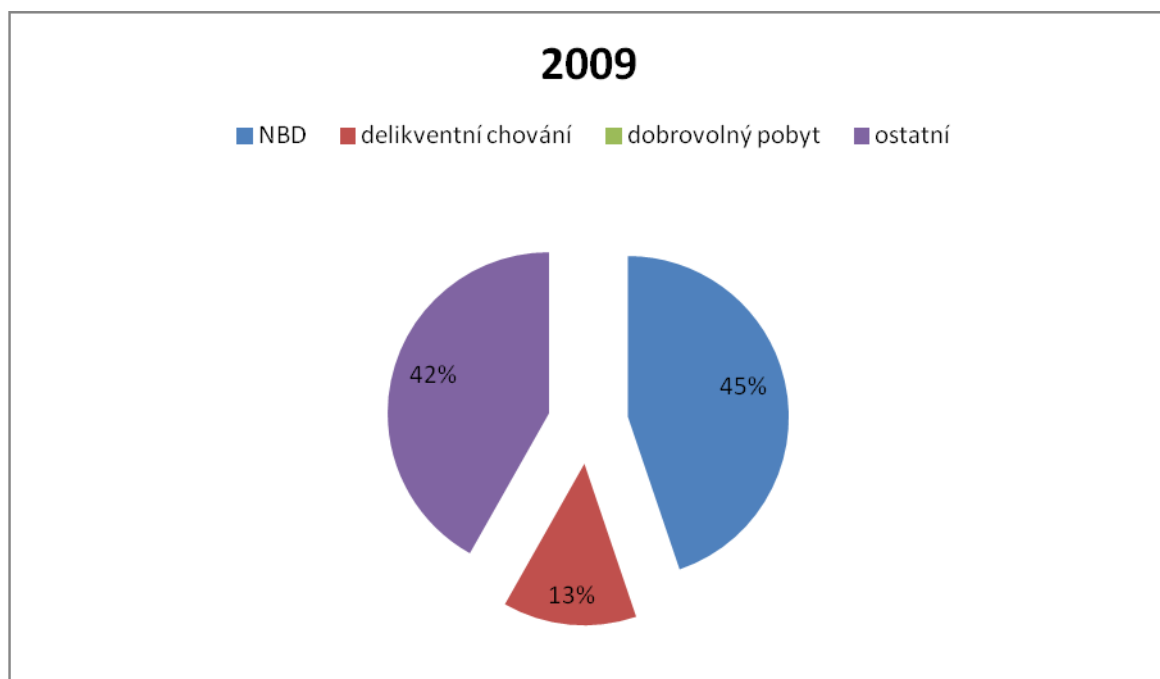
Graf č. 9 Důvody přijetí dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince v procentuálním zastoupení v roce 2007

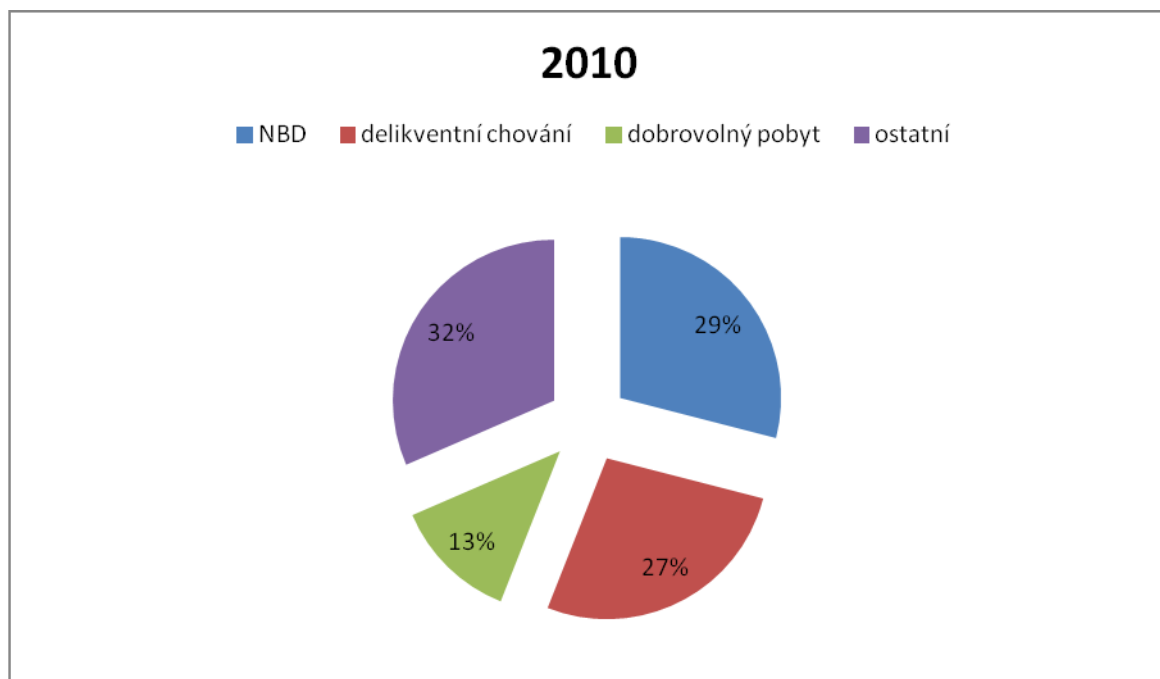
Graf č. 10 Důvody přijetí dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince v procentuálním zastoupení v roce 2008

**Graf č. 11 Důvody přijetí dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince
v procentuálním zastoupení v roce 2009**

**Graf č. 12 Důvody přijetí dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince
v procentuálním zastoupení v roce 2010**

6.3 Závěr a diskuze

Statistická analýza částečně potvrdila, že počet dětí – cizinců umísťovaných do Zařízení pro děti – cizince jako nezletilí bez doprovodu průběžně klesal. V roce 2004 bylo přijato méně dětí a to z důvodu toho, že počty dětí – cizinců jsou sledovány od června roku 2004, kdy do Zařízení pro děti – cizince bylo umístěno první dítě. V letech 2005 a 2006 byl zaznamenán nárůst nově přijatých nezletilých bez doprovodu. Od roku 2007, kdy Česká republika vstoupila do Schengenského prostoru, se počty nově přijatých nezletilých bez doprovodu začaly průběžně snižovat.

Analýza potvrdila, že podíl dětí - cizinců přijímaných z důvodu delikventního chování, se v letech 2004 až 2010 průběžně zvyšoval. Výjimku tvoří rok 2009, kdy došlo ke zmenšení podílu delikventních dětí na celkových nových příjmech. Toto snížení bylo pravděpodobně způsobeno příjmy větších sourozeneckých skupin ze sociálních důvodů.

Celkově lze říci, že počet dětí – cizinců přijímaných do Zařízení pro děti – cizince klesá. Mění se také struktura přijímaných dětí. Do roku 2007 byli do zařízení umísťováni hlavně nezletilí bez doprovodu, v roce 2008 se podíl těchto dětí začal každoročně snižovat. V roce 2010 bylo nezletilých bez doprovodu méně než 1/3. Tento posun je díky zvyšujícímu se počtu přijímaných dětí – cizinců, kteří mají na území České republiky svoje zákonné zástupce. Dá se říci, že ve struktuře dětí – cizinců umísťovaných do ústavní výchovy se projevují trendy stejné jako u ostatních cizinců pobývajících na území České republiky, kdy klesá počet cizinců žádajících o udělení mezinárodní ochrany. Nezletilý bez doprovodu nemusí vždy nutně žádat o udělení mezinárodní ochrany. Neustále se zvyšuje počet cizinců s různými typy dlouhodobých pobytů.

Ke statistické analýze byla použita data ze Zařízení pro děti – cizince, Diagnostického ústavu, toto zařízení je jediné svého typu v České republice a

poskytuje tak ucelený přehled o situaci dětí – cizinců umísťovaných do zařízení ústavní výchovy na našem území. O tato data se opírá např. Studie Evropské migrační sítě o nezletilých bez doprovodu. Ke srovnání byla použita data Českého statistického úřadu, vycházející ze statistik Ministerstva vnitra ČR.

Výsledky statistické analýzy by mohly být užitečné v přímé praxi Zařízení pro děti –cizince, zvláště pak v diagnostického ústavu. Zde došlo k posunu práce. Práce s nezletilými bez doprovodu má jiná specifika než práce s dětmi - cizinci, které byly přijaté z důvodů delikvence, či sociálních důvodů. Stejně tak je odlišná problematika práce s nezletilými bez doprovodu a s dětmi, které mají na území České republiky své zákonné zástupce. Velké nároky na práci pak kladou velké rozdíly v práci s jednotlivými skupinami. Jako problematické se může ukázat spojení všech typů dětí – cizinců, neboť každá skupina má odlišné a velmi specifické potřeby.

Jedním z důležitých rozdílů je jazyková bariéra a celková znalost prostředí České republiky. U nezletilých bez doprovodu jazyková bariéra, velmi ztěžuje komplexní diagnostiku. Zařízení pro děti - cizince je tak nuceno využívat služeb tlumočnicků. Dalším faktorem je pobytový status nezletilých bez doprovodu. Jejich pobyt na území České republiky je legalizován soudním rozhodnutím o svěřením do ústavní výchovy. Přiznaný pobytový status je však platný pouze do dovršení 18, respektive 19 let. Práce s legalizací jejich pobytu po ukončení ústavní výchovy a jejich sociálně - právní situací je zcela rozdílné oproti jiným dětem – cizincům přijímaným do Zařízení pro děti - cizince. Dalším rozdílným momentem je adaptace nezletilých bez doprovodu. Jedná se o adaptaci nejen na zařízení a režim ústavní výchovy, ale i adaptaci na novou kulturu. V neposlední řadě je u nezletilých bez doprovodu důležitá diagnostika zdravotní. Sem je nutno zařadit jednak určení věku, a jednak je potřebné provést celkové vyšetření zdravotního stavu a kontrola výskytu různých druhů onemocnění. V diagnostice pedagogické je třeba zjistit úroveň vědomostí, naučit děti - cizince základům českého jazyka a připravit je na další vzdělávání. V průběhu psychologické a etopedické diagnostiky se pak pracuje především s prožitými

traumaty a zásadní nejistotou s pobytovým statutem. Mezi důležité faktory patří i zkušenosti s repatriací nezletilých bez doprovodu, a to jak do zemí původu, tak v rámci Dublinského nařízení, do bezpečných zemí v rámci tzn. sloučení s rodinou v rámci Evropské unie.

Zařízení pro děti – cizince má své opodstatnění i pro děti – cizince, které byly přijaté z jiných důvodů, než jako nezletilí bez doprovodu. Odbornost a zkušenosti pracovníků Zařízení pro děti – cizince představují dostatečnou základnu pro kvalifikovanou práci se specifickými oblastmi, jako jsou legalizace pobytu dětí – cizinců, respektování kulturních a náboženských odlišností a zvyklostí, odborná práce s dětmi a jejich rodinami s jazykovou bariérou.

To, že je Zařízení pro děti - cizince spádové pro celou Českou republiku, velmi ztěžuje práci s rodinou. Zařízení pro děti - cizince je určeno pro děti od 3 let do 18 let a je koedukované. Při neustále se zvyšujícím počtu dětí – cizinců, přijímaných z důvodu delikventního chování, mohou tyto faktory komplikovat odbornou práci s přijatými dětmi, zejména s ohledem na tvorbu výchovných skupin. V letech, kdy většinu dětí přijímaných do Zařízení pro děti – cizince představovali nezletilí bez doprovodu, se dítě s výchovnými problémy snáze přizpůsobilo většině a jeho chování se obvykle zlepšovalo. V současné době, kdy se struktura dětí výrazně proměnila, jak bylo statistickou analýzou potvrzeno, naopak dochází k negativním vlivům skupiny delikventních dětí na nezletilé bez doprovodu. Široká škála problémů, se kterými jsou děti – cizinci do Zařízení pro děti – cizince přijímány, také klade větší nároky na všechny odborné pracovníky, zejména v oblasti přímé výchovné práce s dětmi.

Rozpracování metodiky práce pro jednotlivé specifické skupiny dětí – cizinců umístěných v Zařízení pro děti – cizince se po potvrzení daných výzkumných předpokladů jeví jako další možnost rozšíření odborné práce věnované této problematice.

Přínos empirického šetření vnímám ve zmapování výše uvedených změn v přijímání dětí – cizinců do ZDC. Tyto změny, jak je výše uvedeno, značně

ovlivňují systém práce v ZDC. Je zřejmé, že zpracované téma je aktuální. ZDC je však jediným zařízením určeným pro výkon ústavní a ochranné výchovy dětí – cizinců. Zejména v tomto ohledu je shledána možnost pro další výzkum. Jako žádoucí se jeví srovnání s podobnými zařízeními v dalších zemích střední Evropy. Rovněž rozšíření výzkumu o další sledovaná data, jako je např. věk, pohlaví a země původu dětí, by přispělo k detailnějšímu zmapování předložené problematiky.

Závěr

Předložená práce Děti – cizinci a ústavní výchova se zabývá problematikou nařízené ústavní výchovy a uložené ochranné výchovy u dětí, které nemají státní občanství České republiky. Práce představuje teoretický rámec problematiky ústavní výchovy tak, jak je v současné době podle platné legislativy upravena.

V kapitole věnované vymezení odborných pojmů je nabídnut přehled oblastí, kterým se práce věnuje. S použitím odborné literatury byly definovány termíny, které jsou v práci používány. Poměrně podrobně byla popsána problematika ústavní výchovy, vymezeny zákonné normy, které tuto oblast náhradní výchovy upravují. Práce přináší přehled sítě školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy tak, jak je upravuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Byly vymezeny problematické aspekty, které ústavní výchova přináší, stejně tak, jako se práce pro dostatečnou objektivitu pokouší nalézt i některá pozitiva, která může pobyt v ústavním zařízení pro dítě – cizince přinést. Problematiku umístování dětí – cizinců do ústavní péče doplnil popis nejčastějších poruch chování, které k tomuto umístování nejčastěji vedou.

Podrobně bylo popsáno Zařízení pro děti – cizince, diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav, praktická škola a středisko výchovné péče, aktuálně jediné zařízení na území České republiky, určené přímo pro výkon ústavní a ochranné výchovy dětí – cizinců. Toto zařízení je zřizováno Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a jeho existenci, či existenci specializovaných oddělení v rámci ústavních zařízení ukládá zmiňovaný zákon č. 109/2002 Sb. Pro dostatečné zakotvení současné situace dětí – cizinců svěřených do ústavní výchovy se práce věnovala i umístování dětí – cizinců do ústavní výchovy před rokem 2004, tedy před vznikem Zařízení pro děti – cizince. Práce vymezila jednotlivé skupiny dětí – cizinců, které bývají do ústavní výchovy nebo ochranné výchovy na území České republiky přijímány.

Pro větší srozumitelnost předkládané problematiky byly vysvětleny typy pobytových statusů, které mohou být dítěti – cizinci podle zákonných norem přiznány.

Teoretický rámec celé práce dále doplnil přehled údajů Českého statistického úřadu vycházejících z údajů Ministerstva vnitra České republiky o vývoji počtu cizinců a jejich pobytových statusů na území České republiky. Tyto údaje představily trend klesajícího počtu žadatelů o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky. Oproti tomu se počty cizinců s přiděleným pobytovým statutem nad 90 dnů dlouhodobě navyšují. Tento aspekt má zásadní vliv na příčiny vedoucí k přijetí nezletilých dětí – cizinců do ZDC.

Prakticky byla předkládaná problematika doložena pomocí statistické analýzy dat – údajů o počtech přijímaných dětí – cizinců a příčinách přijetí do ZDC. Potvrdil se původní předpoklad, že počet nezletilých bez doprovodu, kteří jsou do ZDC přijímáni, od roku 2007, po vstupu České republiky do Schengenského prostoru, klesá. Roste však počet dětí – cizinců přijímaných z ostatních důvodů, nejčastěji výchovných, či sociálních. Tento fakt značně ovlivňuje odbornou práci v ZDC, které je koncipováno jako zařízení koedukované a určené pro děti od 3 do 18, resp. 19 let.

Prakticky byla dále problematika dětí – cizinců přijímaných do ZDC reflektována prostřednictvím vybraných kazuistik, volených tak, aby představily jednotlivé příčiny přijetí do ZDC.

Cíl práce, tak jak byl stanoven v úvodu práce, tedy představit komplexně problematiku ústavní a ochranné výchovy dětí – cizinců na území České republiky, byl naplněn. Byl předložen teoretický rámec zahrnující legislativní a historický exkurz, aktuální situaci a zhodnocení rizikových oblastí ústavní výchovy dětí – cizinců. Z empirického šetření vyplynuly současné trendy v dané oblasti, které zásadně ovlivňují činnost ZDC, jediného zařízení v České republice určeného pro ústavní a ochrannou výchovu dětí – cizinců. S ohledem na údaje získané z Českého statistického úřadu a Ministerstva vnitra České republiky se lze

domnívat, že zjištěné trendy budou nadále přetrvávat, téma je tedy aktuální a je vhodné se předložené problematice nadále věnovat.

Seznam grafů

Graf č. 1 Celkové počty dětí cizinců přijatých do Zařízení pro děti – cizince, diagnostického ústavu po letech

Graf č. 2 Počty Nezletilých bez doprovodu přijatých do Zařízení pro děti – cizince, diagnostického ústavu v jednotlivých letech

Graf č. 3 Počty dětí - cizinců přijatých z důvodu delikventního chování do Zařízení pro děti – cizince, diagnostického ústavu v jednotlivých letech

Graf č. 4 Počty dětí - cizinců přijatých z ostatních důvodů do Zařízení pro děti – cizince, diagnostického ústavu v jednotlivých letech

Graf č. 5 Počty dětí - cizinců přijatých na dobrovolný pobyt do Zařízení pro děti – cizince, diagnostického ústavu v jednotlivých letech

Graf č. 6 Důvody přijetí dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince v procentuálním zastoupení v roce 2004

Graf č. 7 Důvody přijetí dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince v procentuálním zastoupení v roce 2005

Graf č. 8 Důvody přijetí dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince v procentuálním zastoupení v roce 2006

Graf č. 9 Důvody přijetí dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince v procentuálním zastoupení v roce 2007

Graf č. 10 Důvody přijetí dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince v procentuálním zastoupení v roce 2008

Graf č. 11 Důvody přijetí dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince v procentuálním zastoupení v roce 2009

Graf č. 12 Důvody přijetí dětí – cizinců do Zařízení pro děti – cizince v procentuálním zastoupení v roce 2010

Seznam použitých zdrojů

ALBRECHT, B. a kol. *Exchange of information and best practices on first receptions, protections and treatment of unaccompanied minors*. 1.vyd. Brussels: IOM, 2008.

CÍLKOVÁ, E., SCHÖNEROVÁ, P. *Náměty pro multikulturní výchovu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-238-6.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Cizinci v České republice*. 1.vyd. Praha: ČSÚ, 2009.

ČLOVĚK V TÍSNI. *Uprchlíkem v česku*. [online] 2004 [cit. dne 2011-22-6] dostupné z <http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/PINF_Azyl.pdf>.

DISMAN, S. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7184-141-2.

EVROPSKÁ MIGRAČNÍ SÍŤ. *Studie EMN o nezletilých bez doprovodu v ČR*. 1. vyd. Praha: KUFR, s. r.o, 2010. ISBN 978-80-254-8194-3.

HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

HENDL, J. *Přehled statistických metod zpracování dat: Analýza a metaanalýza dat*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-820-1.

KHOLLOVÁ, P. A KOL. *Můj život v České republice*. 2 aktualiz. a dopl. vyd. Praha: OPU, 2010

MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. 1.vyd. Praha: SLON, 1995. ISBN 80-85850-08-7.

MICHALOVÁ, Z. *Speciální pedagogika 2. díl*. 1. vyd. Liberec: TUL, 2008. ISBN 978-80-7372-376-7.

MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Dublinský systém* [online] 2010 [cit. dne 2011-22-6] dostupné z <<http://www.mvcr.cz/clanek/dublinsky-system.aspx>>.

MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České Republiky za rok 2003*. 1. vyd. Praha: MV ČR, 2004.

MKN-10 *Duševní poruchy a poruchy chování*. 2. vyd. Praha: Psychiatrické centrum, 2000. ISBN 80-85121-44-1.

PEŠATOVÁ, I. *Vybrané kapitoly z etopedie 1. díl Klasifikace a diagnostika poruch chování*. 2. aktualit. vyd. Liberec: TUL, 2006. ISBN 80-7372-087-6.

ŘÁKOCZYOVÁ, M. a kol. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. 1. vyd. Praha: SLON. ISBN 978-80-7419-023-0.

ŠÍŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-182-2.

ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. 1.vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

TESAŘ, F. *Etnické konflikty*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-097-9.

TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.

Úmluva o právech dítěte, č. 104/1991 Sb.

zákon č. 109/2002 Sb., *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních*

zákon č. 325/1999 Sb., *o azylu*.

zákon č. 326/1999 Sb., *o pobytu cizinců na území České republiky*

zákon č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí*

ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI – CIZINCE. *Naše zařízení*. [online] [cit. dne 2010-22-6]
dostupné z < http://ddcpraha.cz/index.php?menu=nase_zarizeni#detsky_domov >.

ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI – CIZINCE. *Slovník základních pojmů*. [online]
[cit. dne 2010 - 30- 3]
dostupné z < http://ddcpraha.cz/index.php?menu=slovník_zakladnich_pojmu >.

Seznam příloh

Příloha č. 1 Počty cizinci v ČR s trvalým pobytem a dlouhodobými pobyty nad 90 dnů; 1993 – 2009 (31.12.)

Příloha č. 2 Počty žadatelů o mezinárodní ochranu podle státního občanství a roku zahájení řízení; 1993-2009 (k 31.12.)

Příloha č. 3 Kazuistika - nezletilý bez doprovodu (1)

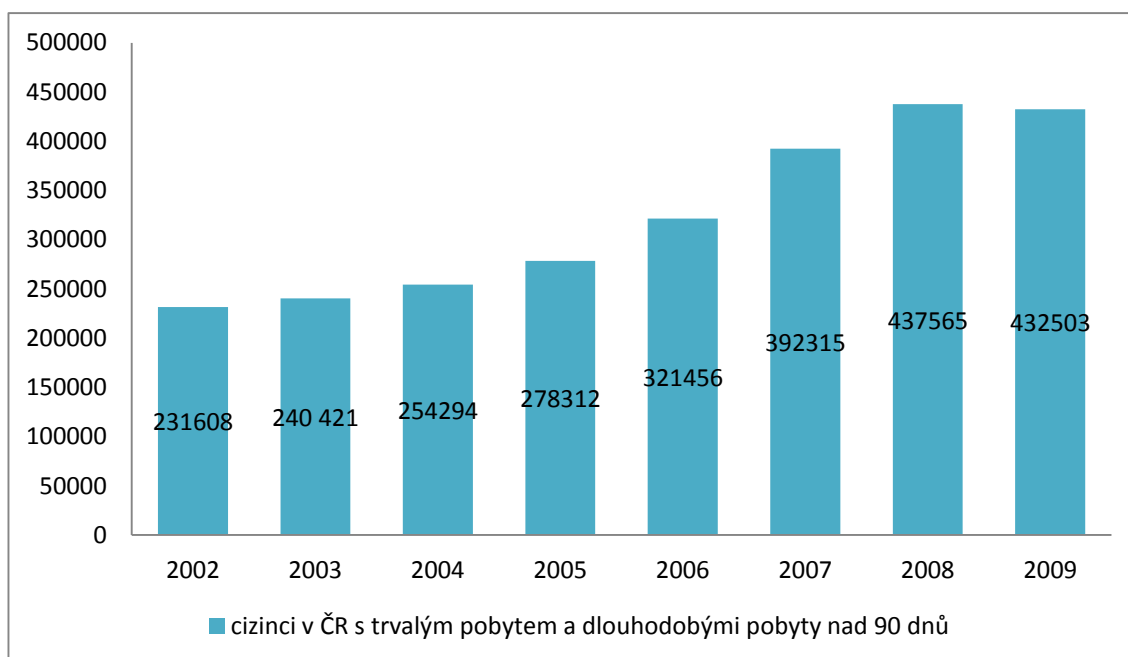
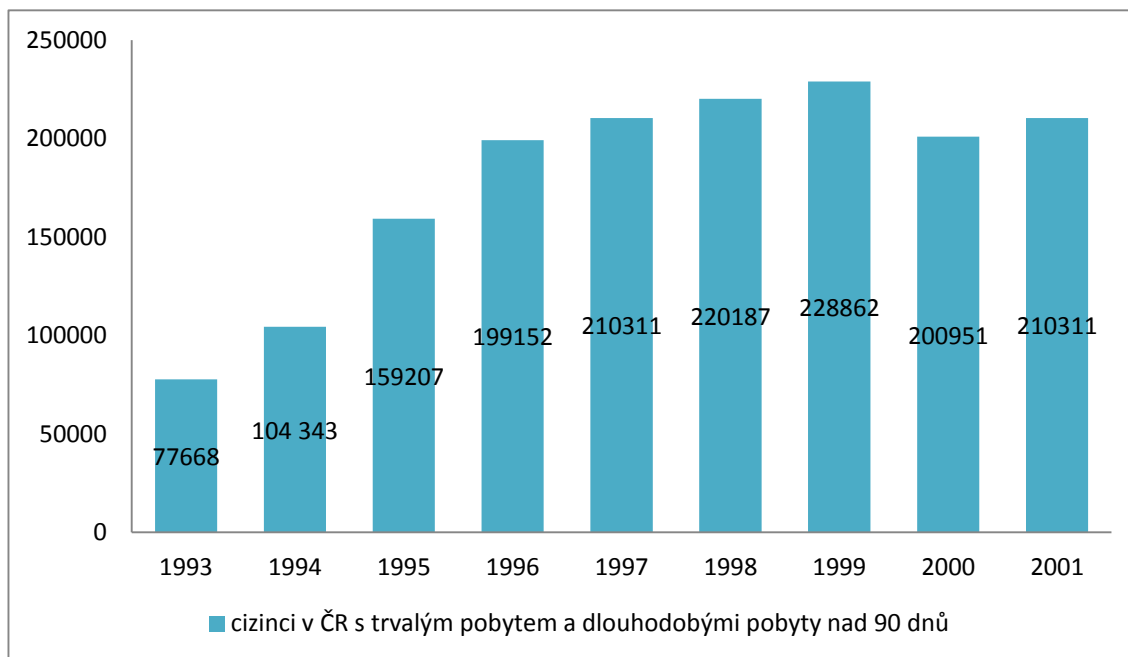
Příloha č. 4 Kazuistika - nezletilý bez doprovodu (2)

Příloha č. 5 Kazuistika - sociální důvody (1)

Příloha č. 6 Kazuistika – sociální důvody (2)

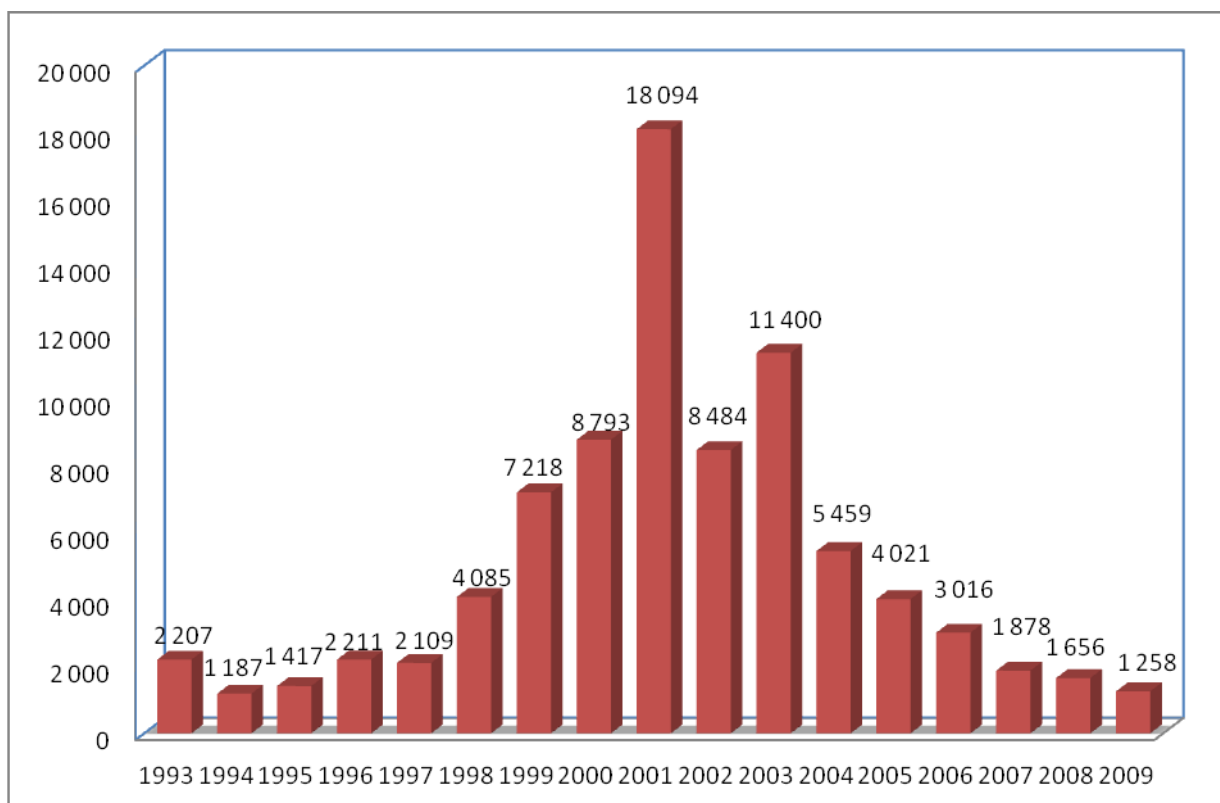
Příloha č. 7 Kazuistika – delikventní chování

Příloha č. 1 Počty cizinci v ČR s trvalým pobytem a dlouhodobými pobyty nad 90 dnů; 1993 – 2009 (31.12.)

Zdroj: Cizinecká policie (in Český statistický úřad)

Příloha č. 2 Počty žadatelů o mezinárodní ochranu podle roku zahájení řízení; 1993-2009 (k 31.12.)

Zdroj: Odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR (in Český statistický úřad)

Příloha č. 3 Kazuistika - nezletilý bez doprovodu (1)

Nezletilý A. (17 let) byl přijat do ZDC, na základě usnesení o nařízení předběžného opatření, Obvodním soudem pro Prahu 6. Návrh na vydání PO podal Úřad městské části Praha 6, v jehož obvodě byl nezletilý zadržen – při svém příletu na letiště Ruzyně. Vzhledem k tomu, že při vstupu na území ČR neměl platné povolení k pobytu (vízum), byl umístěn do přijímacího střediska Správy uprchlických zařízení v Praze – Ruzyni. Zde požádal o mezinárodní ochranu.

A. uvádí, že se narodil v Somálsku. Otec mu zemřel, byl zabit minou. Matka se po jeho smrti znovu provdala. Druhý manžel však zemřel nedávno při jedné z přestřelek. A. má celkem šest sourozenců, dva z nich žijí v USA, jednu sestru má v Německu. Ostatní sourozenci zůstali v Somálsku spolu s matkou. A. má o ně nyní strach. Před dvěma lety údajně A. zajali vojáci, viděl umírat lidi násilnou smrtí. Nyní by měl nastoupit do armády a stát se vojákem skupiny „Al Šabab“. To byl také důvod jeho odjezdu ze Somálska. Matka měla strach o jeho život, a proto A. bratr matky pomohl dostat se do Evropy.

Původně A. mířil za svou starší sestrou do Německa. Když se však ocitl v ČR, nezbylo, než požádat o azyl zde. Proto tak učinil. Doufal však, že se mu podaří se sestrou spojit a zrealizovat sloučení rodiny prostřednictvím Dublinského střediska při OAMP. Doposud se mu však z ne zcela jasných důvodů nepodařilo od sestry vyžádat veškeré nezbytné doklady a informace, proto proces sloučení rodiny nebyl doposud zahájen. Dle sdělení OAMP je však možné kdykoliv toto jednání zahájit, vše záleží na A. a jeho sestře, aby dodali vše potřebné (kopie dokladu sestry, kopie povolení k pobytu, přesná adresa a její národnost, žádost o sloučení rodiny a o to, aby byla A. žádost o azyl posuzována v Německu).

A. v Somálsku ukončil základní školu a poté studoval střední školu. Když odešel do Evropy, studoval právě 3. ročník – humanitně zaměřený obor. Chtěl by se stát lékařem. A. skvěle ovládá anglický jazyk. Na výuku jazyků je šikovný a rychle si osvojuje základy českého jazyka. Rád hraje fotbal a rád poznává nové věci. K ostatním dětem i dospělým je velmi přátelský. Nekouří, drogy nikdy

neužil.

Vzhledem ke svému náboženskému zaměření (muslim), má odlišný jídelníček i zvyky. Pravidelným rituálem je několikrát denně modlení. Během pobytu v ZDC několikrát navštívil muslimskou modlitebnu v Praze na Černém Mostě. Doporučujeme umožnit mu maximální možný kontakt s muslimskou komunitou a návštěvu modliteben.

A. se poměrně dobře smířil s myšlenkou, že by měl zůstat v ČR. Líbí se mu zde. Přesto je to pro něj však náročné. Oporou je pro něj v této situaci Mgr. Jeřábková z OPU. Má časté dotazy ohledně své budoucnosti v ČR a otázky týkající se azylové procedury. Proto doporučujeme umožnit mu kontakt s ní kdykoliv to bude možné.

Následně byl A. přemístěn na Permon, kde se zdokonaloval v Českém jazyce, následně se podařilo jeho přijetí na víceleté gymnázium, kde nyní úspěšně studuje.

Příloha č. 4 Kazuistika - nezletilý bez doprovodu (2)

Nezletilá H.(16 let) byla přijata do našeho zařízení na základě usnesení o nařízení předběžného opatření, vydaného Okresním soudem Brno - venkov. Návrh na vydání PO podal Městský úřad Rosice, v jehož obvodě nezletilá pobývala – v přijímacím středisku Správy uprchlických zařízení v Zastávce u Brna. Zde požádala o mezinárodní ochranu.

H. se narodila a celý svůj život žila ve vesnici Selenwoha v Etiopii. Rodiče nepoznala, zemřeli, když byla malá. Sourozence nemá. Od dětství žila u svého strýce, bratra otce. U strýce se jí nikdy moc dobře nedařilo, vždy upřednostňoval své dvě děti před ní a to jak ve stravování, tak i v uspokojování dalších potřeb. H. vždy využíval k tvrdé fyzické práci v domě a jeho okolí. Musela se postarat i o děti. Vlastní volný čas neměla, nikdy se nevěnovala svým zájmům a zálibám. Strýc to nepodporoval. K dosažení poslušnosti využíval mimo jiné i fyzické tresty. Nebylo zjištěno, že by byla využívána strýcem k sexuálním praktikám. Žádného jiného příbuzného nemá, v okolí nebyl nikdo, s kým by mohla o situaci hovořit.

Syn strýce, který navštěvuje 11. třídu, jí před časem zprostředkoval možnost odchodu do Evropy za prací, kde si vydělá vlastní peníze a nebude muset nikoho poslouchat. Všechno zorganizoval, i ji za kontaktním člověkem odvezl. H. uvádí, že ji nikdy neměl moc rád, a že si přál její odchod. K tomuto odchodu ji nijak nenutil, zvolila si to dobrovolně. Chtěla uniknout z dosahu strýce a být soběstačná. Kontaktní člověk hradil cestu, své doklady nikdy neměla v ruce, s tím, že ona mu zaplatí, až dostane první mzdu. Když se během průjezdu Českou republikou dozvěděla, že by měla vykonávat prostituci, rozhodla se utéct. To se jí podařilo, pomohli jí zcela neznámí lidé, a dostala se do SUZ.

H. nikdy nenavštěvovala žádnou vzdělávací instituci. Nesměla. Strýc ji učil základům gramatiky, sám však neměl žádné vzdělání. H. hovoří pouze jazykem amharic, což je jedno z mnoha etiopských nářečí. Pro tlumočení bylo potřeba kontaktovat překladatelskou agenturu Skřivánek, která jako jedna z mála

disponuje tlumočnickem do amharštiny (pan Asres Kassahun). V SUZ pochytila pár slov anglicky, s českým jazykem trochu bojuje. Bojí se používat to, co se naučila. Ráda by se však dále vzdělávala. O své budoucnosti uvažuje tak, že by ji bavilo dělat kadeřnici (africké účesy).

H. je křesťanského vyznání, bez jakýchkoliv omezení a potřeb s tím souvisejících. Zvláštní nároky na stravu nepožaduje. Vadí jí chladnější klima v ČR, je jí zde zima. Lze částečně kompenzovat teplým oblečením. V ZDC se díky své velké jazykové bariéře cítila osaměle a nejistě. Pan tlumočník ji bral každou neděli na vycházky po Praze, seznámil ji s několika lidmi z etiopské komunity v Praze. Na tuto podporu velmi dobře reagovala. V ČR ani v jiné z evropských zemí nemá žádné příbuzné ani známé, s nimiž by se mohla kontaktovat. V ČR by ráda zůstala, zatím se jí zde líbí.

H. byla následně přemístěna na Permon, kde také navštěvuje praktickou školu.

Příloha č. 5 Kazuistika - sociální důvody (1)

Nezl. T.(17 let) byl přijat do našeho zařízení spolu se svými dvěma mladšími sestrami L(4 roky) a V. (6 let) na základě usnesení o nařízení předběžného opatření vydaného Obvodním soudem. Návrh na vydání PO podal Úřad městské části, v jehož obvodu se nezletilý spolu se svou rodinou zdržoval.

T. se narodil na Slovensku. Hovoří slovensky, má však špatnou výslovnost. Má celkem devět sourozenců, z toho většina je polorodých. Před příchodem do Čech bydlel v Košicích v rodinném domku se svou matkou, sourozenci a otčímem (biologický otec L. a V.). Matka cca v polovině roku 2009 spolu s nezletilými sestrami L. a V. a jejich otčímem přijela do ČR za prací a Tomáš za nimi přijel v září roku 2010. Do té doby žil u své starší sestry. T. při příjezdu do Čech nenavštěvoval žádnou školu ani nepracoval. Byl doma a pomáhal rodině. Se svým biologickým otcem není v kontaktu.

v roce 2010 zadržela matku Policie ČR, neboť se nacházela v evidenci mezinárodně hledaných osob. Na Slovensku byla odsouzena k nepodmíněnému trestu odnětí svobody (zřejmě za spáchání podvodu byla odsouzena na 1 rok, ale toto sdělení nebylo potvrzeno). S ohledem na to, že na Slovensku nenastoupila do výkonu trestu, byla ihned po svém zadržení, umístěna do Vazební věznice, kde čekala na přemístění do věznice na území SR. Následně došlo k jejímu převozu na území Slovenské republiky. Protože v době zadržení matky nebyla v ČR zjištěna jiná osoba, která by mohla o T. a jeho sestry pečovat, došlo k umístění všech dětí do našeho zařízení.

Ihned po přijetí T. a jeho sester do ZDC bylo zahájeno vyjednávání s českými a slovenskými úřady o jejich převozu do ústavního zařízení na území SR. Bylo totiž zjištěno, že v Košicích se zdržuje sestra nezletilých dětí, paní M., která by měla zájem o své sourozence nadále pečovat. V současné době však nemá k tomu vyhovující podmínky (bydlí v menším pronajatém bytě, kde spolu s ní bydlí její nezletilý syn, mladší sestra a také biologický otec L. a V.). Z tohoto důvodu

bylo rozhodnuto, že do té doby, než se její poměry upraví, budou T. a jeho sestry umístěni na Slovensku do dětského domova. S ohledem na procesní a administrativní náročnost se proces repatriace a tím i samotného převozu dětí prodloužil. Děti z toho byly velmi zklamané, každý den očekávaly zprávy o tom, kdy dojde k převozu. Těší se, že budou moci být v kontaktu se svými dalšími sourozenci a případně také s matkou formou návštěv ve věznici.

Sourozenci byli následně repatriováni na Slovensko do dětského domova. Tento proces trval o 4 měsíce déle než repatriace matky.

Příloha č. 6 Kazuistika – sociální důvody (2)

Nezletilá N. (11 let) byla přijata do ZDC na základě usnesení o nařízení předběžného opatření vydaného obvodním soudem. Návrh na vydání PO podal městský úřad, v jehož obvodu nezletilá spolu se svou rodinou pobývala. Návrh na předběžné opatření byl podán z důvodu toho, že matka nezletilé byla hospitalizována a nebyla zjištěna jiná osoba, která by mohla péči o nezletilou převzít.

N. se narodila v Čechách. Její matka je ukrajinského původu. Do ČR přišla cca před 12 lety za prací. N. nemá v rodném listě uvedeného otce. Za otce však považuje přítele matky, který s nimi žije ve společné domácnosti, a s matkou žil již před narozením N. Dle zpráv OSPODu se skutečně jedná o biologického otce N. Pravděpodobně je to manžel matčiny sestry, s nímž matka počala N. Kvůli tomu poté byla matka vyloučena z rodiny a spolu s ním opustili Ukrajinu.

Matka je zaměstnána jako uklízečka a prodejce kosmetiky, otec pracuje jako dělník na stavbě. Spolu s rodiči se N. často stěhovala v rámci lokality bydliště. Na Ukrajině i v Rusku má pár příbuzných, nikdy tam však nebyla a příbuzné neviděla. N. hovoří plynule česky, ukrajinsky neumí.

N. je žačkou 3. třídy. Její školní výsledky byly průměrné, nešla jí čeština a angličtina. Jinak ale uvádí, že se jí ve škole líbilo, měla tam kamarády. Ve škole navštěvovala kroužek keramiky. N. ráda čte, zpívá, něco vyrábí. Baví ji sportovní aktivity.

Matka před několika týdny onemocněla. N. přesně neví jak, pamatuje si jen, že maminka přestala mluvit. Poté došlo k hospitalizaci matky. Matka byla hospitalizována v Psychiatrické léčebně Horní Beřkovice. Přesná diagnóza nebyla známa, a informace byly takové, že hospitalizace bude dlouhodobá, neboť matka nebyla schopna jakékoliv komunikace. Posléze se však matčin stav o trochu zlepšil, ale následně docházelo k střídání zlepšení a zhoršení stavu.

Bezprostředně po hospitalizaci matky byla N. pár dní v péči rodinné známé, která o to byla matkou požádána. Otec se o N. odmítl starat, údajně se bál, že by to s ohledem na časovou náročnost své práce nezvládl. Z invence OSPODu došlo k umístění N. do našeho zařízení.

Z pohovoru nezletilé s psychologem našeho zařízení vyplynulo, že druh matky, s níž N. sdílela spolu s matkou společnou domácnost, užívá ve větším množství alkohol. S tím je spojeno domácí násilí na matce, kterého byla N. svědkyní. Podle výpovědi dívky při některých potyčkách, kdy matku její druh napadl, se snažila matku chránit před bitím do hlavy, ale nebyla schopna ji ubránit. Sama N. neguje, že by ji druh matky někdy bil. Její matka opakovaně měla snahu se od svého druha odstěhovat, ale vždy se k němu vrátila, protože neměla dostatek finančních prostředků, aby mohla vést s dcerou domácnost.

Dle zjištěných informací (ICP Ústí n. Labem, OAMP Praha Bohdalec), se matka i N. nacházely až do současné doby na území ČR nelegálně. Matka byla dříve žadatelkou o azyl, posléze jí byl povolen dlouhodobý pobyt. Ten si však neprodloužila a cca od roku 2008 pobývá v ČR bez jakéhokoliv povolení. N. nikdy neměla cestovní doklad ani žádné povolení k pobytu. Na základě spolupráce ZDC se sociální pracovníci PL Horní Beřkovice, byla sepsána a matkou odeslána na MVČR OAMP žádost o udělení mezinárodní ochrany jak pro matku, tak pro N.. Následně došlo k pohovorům s pracovníky OAMP. Bylo domluveno, že v případě výrazného zhoršení matčina zdravotního stavu a ta by nebyla nadále schopna komunikace, bude nutné ustanovit jí prostřednictvím soudu opatrovníka, který bude jejím jménem a jménem N. jednat ve věci žádosti o udělení mezinárodní ochrany. Po předchozí komunikaci s Mgr. Zuzanou Jeřábkovou z Organizace pro pomoc uprchlíkům, bylo navrženo případně ustanovit opatrovníkem právě tuto organizaci.

N. byla po diagnostickém pobytu přemístěna na Permon.

Příloha č. 7 Kazuistika – delikventní chování

E.(16 let) se narodila v USA. Její matka je Američanka, otec Čech. Když jí bylo 8 měsíců, matka ji opustila a ona zůstala v péči otce a jeho rodičů, kteří v té době také žili v USA. V roce 2006 byla soudem v Coloradu svěřena do péče prarodičů. Na matku si E. z dětství vůbec nepamatuje, vnímá pouze péči prarodičů. O otci toho také příliš neví, nestýká se s ním.

Nezletilá E. byla přijata do ZDC na základě usnesení o nařízení předběžného opatření. Návrh na vydání PO podal Městský úřad, v jehož obvodě je nezletilá hlášena k trvalému pobytu. Návrh byl podán z důvodu Eviných opakovaných výchovných problémů.

Nezletilá byla po 6 měsících opakovaně umístěna v ZDC. Po ukončení prvního pobytu se E. z rozhodnutí soudu vrátila zpět do péče prarodičů. Nedlouho po svém návratu do rodiny se však začaly opakovat problémy ve výchově, kdy nezletilá opouštěla domov i přes noc bez souhlasu prarodičů, nerespektovala jejich pokyny a pokračovala v kontaktu se závadovou partou. Opět začala užívat marihuanu a posléze experimentovat i s pervitinem, s čímž se netají. Vedla nezřízený život, a to i po začátku školního roku, kdy se opět začaly objevovat problémy s neomluvenou absencí ve škole.

Od svých 11 let žije E. spolu s prarodiči v Čechách. Babička pracuje jako letuška u americké letecké společnosti, často létá do USA, je vždy asi 2 týdny v práci v USA a pak má několik týdnů volno, při němž pobývá v ČR. Dědeček je evidován na Úřadu práce. Lze říci, že do doby, kdy E. bydlela v USA, se u ní neobjevily žádné výchovné problémy. Do školy docházela, měla dobré výsledky. Po příjezdu do ČR kvůli jazykové bariéře ztrácela na školních dovednostech. To zhruba po 4 letech vygradovalo závažnými problémy a četným záškoláctvím. Když už se E. v poslední době před ukončením základní školy výjimečně do školy dostavila, nerespektovala autoritu učitelů, narušovala chod výuky a opouštěla školu před skončením vyučování. Stejně tak v rodině gradovaly problémy.

Jednalo se o časté konflikty mezi E. a prarodiči. E. je nerespektovala, byla drzá, toulala se a vedla život neodpovídající jejímu věku. E. přiznává kouření marihuany, tabákových cigaret, občasné užívání pervitinu. Náhled na škodlivost užívání drog nemá. Prarodiče si něčím podobným prošli u svého syna, E. otce, a proto to byl častý důvod k hádkám. Jednou vzájemný konflikt s babičkou vyvrcholil tím, že ji E. fyzicky napadla, až musel zasáhnout dědeček a E. zklidnit. E. také prarodičům zcizila větší množství zlatých a jiných cenných šperků, které poté prodala do zastavárny a peníze použila na nákup drog.

Výchova E. spočívala s ohledem na babiččinu pracovní vytíženost převážně na dědečkovi. V březnu 2010 mu zemřel otec, což pro něj byla náročná životní situace, kterou nezvládl a nějakou dobu nadužíval alkohol. Spolu s přidruženými zdravotními obtížemi poté přestal zvládat péči o nezletilou a výchova se mu celkově vymkla z ruky. To podpořilo první umístění E. do ZDC. E. má velmi dobrý vztah k babičce. Je však komplikován častou nepřítomností babičky v rodině. Babička však bohužel nemá v úmyslu snížit pracovní úvazek či jinak zvýšit svou přítomnost v rodině. E. se dlouhou dobu upínala k tomu, že i tentokrát se po ukončení diagnostického pobytu vrátí domů, že jí dají prarodiče ještě jednu šanci. Ti s ní však nebyli téměř v žádném kontaktu (občas telefonovali, jednou byla na návštěvě babička). Když pak byla E. u soudu konfrontována s názorem dědečka, že již o ni nechce pečovat a následně nad ní byla nařízena ústavní výchova, bylo to pro Evu velké zklamání, které dlouho prožívala. Nechtěla již dále být s prarodiči v kontaktu.

Nezletilá E. byla následně přemístěna do výchovného ústavu pro dívky.